

תמצית משנה ברורה

סיכום דברי המשנה ברורה ומסקנות הבה"ל והשעה"צ

גליון 33 | סימן ע"ר – סימן רע"ו סוף סעיף א' | תשרי ה'תשפ"ה

תמצית
להתענג בידיעת התורה

סימן ע"ר

אמירת במה מדליקין

נוהגים לומר פרק במה מדליקין, לפי שיש בו דין הדלקה, וג' דברים שצ"ל בביתו בערב שבת עם חשכה.

זמן אמירתו – הספרדים אומרים אותו קודם מעריב, וכתב השו"ע שכן נכון לעשות, משום שמקדימים להתפלל מעריב, וע"י קריאת פרק זה ידע במה מדליקים, ויזכור הג' דברים ויזהיר עליהם. וכתב המ"ב שיש מקומות שאומרים אותו אחרי מעריב, כדי שמי שאיחר יספיק להתפלל, ולכן בשבת חול המועד שאין מאחרים כ"כ לפי שאין עושים מלאכה, אין לאומרו. והב"ח כתב שיש לאומרו אחר הקידוש, עדדיף להקדים את הכנסת היום, ובמקומו המונה לאומרו לפני הקידוש, מפני שנוהגים עדיף מקידוש היום.

מתי אין אומרים במה מדליקין – יש שאין אומרים אותו ביו"ט שחל בערב שבת, מפני שא"א לומר עשרתם, דאסור לעשר ביו"ט, וכן ביו"ט שחל בשבת לא אומרים, משום לא פלוג, ויש שאין אומרים אותו בחנוכה, מפני שמוזכר בו שמנים הפסולים לשבת ולא לחנוכה, והרמ"א כתב לאומרו בחנוכה, ולא בשבת חול המועד או ביו"ט או יוה"כ שחלו בשבת.

סימן רע"א

דיני קידוש על היין

מצות עשה מן התורה להזכיר את השבח והקדושה המיוחדת שיש בשבת יותר משאר הימים, דכתיב "זכור את יום השבת לקדשו", ואף נשים חייבות במצוה זו. ובה"ח מביא מהגמרא פסחים ק"ז: שצריך להזכיר גם יציאת מצרים בקידוש, וכ"כ כמה ראשונים להלכה. וקידוש זה צריך להיות על היין, ונחלקו הראשונים אם דין קידוש על היין הוא מן התורה או מדרבנן, ובסימן זה יבוארו הדינים שיש בקידוש בגלל זה שהוא צריך להיות על היין, כגון מה שיון לקידוש קודם לשאר צורכי סעודה, ומה יעשה אם הגיעה שבת באמצע סעודתו, ושלא יהיה הכוס גנום ושאר דיני הכוס, וכמה צריך לשתות מן הכוס, ועוד מדיני קידוש. ובסימן רע"ב יבואר איזה יין כשר לקידוש. ובסימן רע"ג יבואר הדין שצריך שיהיה הקידוש במקום הסעודה, שדיון זה נלמד מדכתיב "וקראת לשבת עונג" במקום עונג שם התא הקריאה של הקידוש.

מצות קידוש – מצות עשה מן התורה לקדש את השבת בדברים, דכתיב "זכור את יום השבת לקדשו", כלומר זכרהו זכירת שבח וקידוש, וצריך להזכיר יציאת מצרים בקידוש. ורעק"א מסתפק אם יוצא יד"ח קידוש באמירת שבתא טבא, והדבר פלא שהרי צריך זכירת שבח וקידוש. ורבנן תיקנו שתהא זכירה זו על היין, כן דעת הרמב"ם והתוס', והזכרה שיטתם עוד בכמה פוסקים ראשונים, ורעק"א כתב שמדברי הרי"ן מוכח שקידוש על היין הוא דאורייתא, וכן מוכח מדברי הרשב"א.

וכתב המ"א שכיון שקידוש על היין זה מדרבנן, א"כ יוצא יד"ח קידוש דאורייתא בתפילה, ולפי זה אם מסתפק אם קידש א"צ לחזור ולקדש, דספיקא דרבנן לקולא. וכן קטן יכול להוציא גדול בקידוש, ונחלקו הפוסקים אם קטן שכבר התפלל יכול להוציא גדול. והמ"ב **מפקפק בזה** מחמת כמה טעמים, א' מסתמא אינו מוכון לצאת בתפילה ידי קידוש ומצוות צריכות כוונה. ב' דהא צריך להזכיר יציאת מצרים בקידוש, ובקידוש שבתפילה אינו מזכיר, ושמו אינו דין דאורייתא, ושמו מועיל מה שמזכיר השכיבנו. ג' רעק"א הוכיח מהר"ן שקידוש על היין אל על הפת הוא דאורייתא, ומהר"ש הוכיח שבתפילה לבד אין יוצאים יד"ח קידוש, וביותר ס"ל שבקידוש גמור שלא במקום סעודה תיכף, אינו יוצא מן התורה. ולכן אין לצאת מקטן, ואפ"י אם השומע נזהר לומר עמו מילה במילה נכון להמנע מזה אא"כ יש גם לפניו פת או יין בזמן הקידוש, ומ"מ נער בן י"ג שאין ידוע אם הביא ב' סעודת, אף שאינו נחשב גדול, מ"מ אם הגדול כבר התפלל יכול להוציא כיון דהוי ספק ספיקא.

קידוש של יו"ט הוא מדרבנן, ומ"מ יש לו כל דיני קידוש של שבת, ואם חל יו"ט בע"ש ויש לו רק כוס אחת, יניחו לשבת,

וביו"ט יקדש על הפת, וכתב המ"א דאפי' אם כבר התפלל מ"מ עיקרו הוא מה"ת, והפמ"ג מפקפק בזה קצת.

חיוב נשים בקידוש – נשים חייבות בקידוש (מגיל י"ב) אע"פ שזו מ"ע שהזמן גרמא, כיון שמצוות על איסור מלאכה שנאמר ב"שמור", והוקש "זכור" ל"שמור" דבידור אחד נאמרו. ולכן יכולות הנשים להוציא יד"ח את האנשים (אפי' כבר יצאה ידי קידוש ואף שהפמ"ג מסתפק בזה, והגדול מרבבה כתב שאינה יכולה להוציא, אבל רעק"א הוכיח שיכולה להוציא מדין ערבות), אמנם לכתחילה יש להחמיר שלא תוציא אנשים שאינם מבני ביתה, דזילא מילתא. וקטן אינו יכול להוציא אשה כיון שחייבו מדרבנן, ואפ"י בן י"ג לא ידוע שהביא ב' שערות אינו מוציא אשה עד שיתמלא זקנו, לאו דווקא שיתמלא אלא שיהיה רבוי שער בוקנו, (ואם התפללה יכולה לצאת מבן י"ג, ויכוון להוציאה, וכתב הגדול מרבבה שאם כבר התפללה יכולה לצאת גם מקטן פחות מכן י"ג שלא התפלל, ואם הקטן כבר התפלל זה תלוי במחלוקת הפוסקים, אבל התוספת שבת מחמיר אף כשהיא התפללה והקטן לא התפלל, דמי ידוע אם כוונה בתפילה לצאת יד"ח קידוש), ואם האשה אינה יודעת לקדש, תאמר עם הקטן מילה במילה את כל הקידוש ולא תכוון לצאת בקידושו, ועצה זו מועילה אפי' אם הוא קטן ביותר, ונכון שיהיה פת או יין מונח גם לפניו בזמן הקידוש, ובה"ח כתב דלכא"י יש עצה אחרת, שתאמר עמו רק ויכולו ולא את הברכה, אבל מפקפק בזה משום שביכולו לא מזכירים יציאת מצרים.

כשנא לביתו ימהר לקדש כדי לזכור שבת בעת תחילת כניסתה, ואח"כ יאכל מיד, (ואם מסתפק אם קרא ק"ש בזמנה, נכון לקרות ק"ש קודם), ה"ט"ז כתב שאפי' קודם חשיכה יקדש ויאכל (אם כבר עבר פלא המנוחה), וכתב הבה"ל שמוציא שעה לפני הלילה יש להחמיר משום חובת ק"ש. ולכתחילה טוב להמנע מלהתפלל מעריב לפני הלילה. ולולא ה"ט"ז היה אפשר לפרש שהכונה שבליה ימהר לקדש מיד אבל לא לפני כן, ואפשר שיש חלק בין מעט קודם חשיכה לבין הרבה קודם חשיכה. ואם אינו תאב לאכול יכול להמתין מלקדש עד שירעב, כיון שכבר הזכיר שבת בתפילה, וכבר יצא בזה מדראורייתא להרמב"ם. אבל אם יש בזה משום שלום בית או שיש לו משרתים או אורחים ובפרט אורח עני, לא יאחר בכל גוונא כדי שלא לעכבם.

כשיוצא ידי חובת קידוש בשמיעה מאחר המקדש צריך לכוון לצאת יד"ח, והמקדש צריך לכוון להוציא, ולכן נכון שבעה"ב יזכיר לבני ביתו שיכוונו לצאת יד"ח, וע"ע בזה בסימן רע"ג. שני אנשים לא יקדשו ביחד אם הם מוציאים אחרים יד"ח, דתרי קלי לא משתמעו.

אם אין ידו משגת לקנות כל צרכי שבת, פת לילה וליום קודמת ליון, (דהא חייב לאכול פת בלילה וביום, אף מש"כ ה"ט"ז שלחם משנה הוא דאורייתא, דעת המ"א אינו כן), ויקדש על הפת. ואם יש לו פת, יין לקידוש הלילה קודם לצרכי סעודת הלילה וליון לקידוש היום או לצרכי סעודת היום, כיון שיעיקר קידוש הלילה הוא מן התורה, ואם פת תבינה לו מיין, יותר טוב שיקדש על פת ויקנה צרכי סעודה, מאשר שיקנה יין ויאכל רק פת. ואף שמסתבר שכבוד היום קודם לקידוש היום, אפשר דדי שיקנה פת לסעודת היום ובמותר יקנה יין, כ"כ המ"א, וצ"ע שהיו עונג שבת מדברי קבלה, ובפת חריבה אין מקיים מצות עונג, ואולי כוונתו שיקנה פת עם כסא דהרסא והשאר ליון. וכבוד יום והיינו שאר צרכי הסעודה קודם לכבוד לילה, אבל לא לקידוש הלילה (והיש"ש קורא תגר על המוסיםפינים מיני מגדים בליל שבת ולא ביום).

טעימה לפני קידוש – אסור לטעום לפני קידוש ממתי שקיבל עליו שבת, אפי' אם עוד היום גדול, ויכול לקדש מבעוד יום ולאכול ולהתפלל מעריב אח"כ בלילה, ובתנאי שיהיה חצי שעה קודם זמן מעריב, ואם לא קיבל שבת בהדיא אסור ממתי שהוא ספק חשיכה, ואפ"י אם יש לו רק כוס יין אחת, לא יאכל עד שיקדש (אפי' למ"ד ברכת המזון טעונה כוס), וכן לא ישתה אפי' מים, אבל לרוחץ פיו במים מותר כיון שאינו מתכוון להנאת טעימה. (סעיף ד'). ואם טעם או אפי' אכל ושתה לפני קידוש, יקדש מתי שנזכר, ולא ימתין למחר. (סעיף ז').

פינת הריבית

נערך ע"י גמ"ח 'אושר בכבוד' אמרה תורה כל שבעת הימים צא מדידת קבע ושב בדירת עראי (ריש מס' סוכה). ושבעים פרי החג כנגד ע' אומות העולם וסימן כליה היא להם (רש"י פר' פנחס), והרי לך עבודה של ביטול המציאות המדומה של עוה"ז. וכן נוהגין בסוכות לקרא מגילת קהלת המהבילה את הנאות עוה"ז, מפני שהם ימי שמחה וכתבי בה זלשמוחה מה זו עושה' (מ"ב ס' תצ סק"ז). ויש להתבונן היאך עבודה זו של ביטול מציאות עוה"ז וההבלת הנאותיו ניתנת לנו כהמשך לעבודת הימים הנוראים.

ידועה התמיהה שמעמיד ר' ישראל סלנטר מדוע לא ניתן יוה"כ פ' קודם יום הדין דר"ה, כך היינו מגיעים אל הדין נקיים מחטא. והנה תוכן מצות שופר בר"ה מובאר במס' ר"ה (טז). 'אמר הקב"ה אמרו לפני מלכותי כיון שאתמלכוני עליכם וכו' ובמה בשופר'. ובק"ש חזינו שההלכה אינה קבלת עול מצוות אלא היא קבלה קודמת לה, וכן הביא הרמב"ן מוחז"ל בריש עשרת הדברות 'קבלתם מלכותי קבלו גיורתו'. אלא שצ"ב מהי מהות קבלת מלכותו בלא קבלת מצוות.

הנה מפורסם בשם הגר"א ד'מלכות' היא ברצון העם (בשונה מ'ממשלה'). ומדוע ירצו העם במלך – אלא משום שמכירים בכך שבידו להשפיע להם טובה. כך יל"פ עניינה של קבלתנו מלכותו יתב, דהיינו שמכירים אנו שאין לנו כלום מבלעדיו ותלויים אנו אך ורק בו, במלך חפץ בחיים, ומתוך כך אין פנייתנו וכוונתנו אלא אליו ית'.

אם כנים הדברים נמצא דהוה דין ר"ה – עד כמה אנו מעמידים עצמנו להיות תלויים בו ית', ור"ה הוא זמן התחדשות ענין זה, הראשון דימי התשובה – לשוב עד ה' אלקינו, ודנים כל אחד באשר הוא שם, היינו כפי מדרגתו בזה בימי הדין. לפי"י יש להבין דשפיר קדם ר"ה ליוה"כ, דמקוה ישראל ה' ולפניו אנו מיטהרים, לפני ה' תטהרו, על כן דוקא 'בעשרת הימים ישא לפשע עבדיו' (לשון הרמב"ן פר' אמור עה"פ 'זכרון תרועה').

לאור האמור יבואר אשר אחר כל זאת מצווים אנו להחזיר למעשה ובפועל מעלה נפשית זו שזכינו לה בימים הנוראים, לצאת מכל מחסה ולבטל כל מציאות וכל ערך מבלעדי החסיון בצל כנפי ה' ית'.

והנה בחתימת קהלת אמר שלמה המלך 'סוף דבר הכל נשמע את האלקים ירא את מצוותיו שמור כי זה כל האדם'. צ"ב בתרתי, חדא איך מסקנא זו נובעת מכלל המגילה, ועוד מהו 'זה כל האדם'. נראה נכון להבין עפ"י"מ שאחז"ל הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים, והיינו שאין שום תנועת נפש או גוף – שבעה באדם – מכחו הוא. דהא הכל ביד"ש, חוץ מירא"ש – היראה לבדה היא ביד האדם, היא פעולתו היחידה, רק מה שנוע בו מכח היראה הוא מכחו. היראה, א"כ, היא הביטוי לעצמיותו. זה כל האדם.

ולא אמרו 'פחד' אלא 'יראה', והיינו לשון ראייה והכרה שהכל ממנו ואין כלום מבלעדיו. ראייה זו היא המביאה לכניעה אליו ית' לעשות רצונו ולהמנע מהמורות. ראיית אפסיות עצמו – היא הביטוי היחיד לעצמיותו! [לאור זאת 'פורש קרא ד'יראת ה' תוסף מים' (משלי י כו), תן לחכם ויחכם].

נטילת ד' מינים – המרמזים על ד' אותיות שם הויה – היא העוצרת רוחות רעות וטללים רעים. ההכרה כי ממנו הכל ואין מלבדו – מפורת כל ערפול.

ומה נפלא שעבודת ההתבטלות דסוכות היא המביאה לגמור ושיא ירח האיתנים – שמיני עצרת – שאמור הקב"ה ל'יראל בבקשה מכס עשו לי סעודה קטנה כדי שאהנה מכס' (רש"י פר' פנחס) ו'שנמח אני ואתם' (ר' צדוק בספרו רסיסי לילה בשם תנחומא שם, ולפנינו 'גלגל אני ואתם'). דוקא ההתבטלותו היא המביאה להעצמת ישותנו. כי זה כל האדם.

כדרכנו נעלה נידון בהלכות ריבית, והפעם בשאלה שעלתה מתוך שאיפת הידור במעשר כספים.

גמ"ח אושר בכבוד
חושבים עתיד כהלכה
בניידים ובכרטיס של מרן רובנן גדולי ישראל שלי"טא
לקבלת שטר זכרון דברים מהמודר ללא חשש ריבית:
info@osher-b.org
להצטרפות: 073-3678617 | office@osher-b.org

פינת הריבית נערך ע"י גמ"ח אושר בכבוד

מעשה שהיה כך היה, ראובן היה דחוק לפרנסתו, פנה אליו ידידו הטוב שמעון בהצעה שיפריש חומש לצדקה וכך יזכה להרווחה משמאי [לגופו של ענין, הנה 'ובחונני' נאמר גבי מעשר, ויל"ע אם יש מקור להגדיל ענין זה ע"י קיום חומש, ואכמ"ל].

הוסיף שמעון ואמר לראובן אם תטען שבמצבך זהו נסיון קשה, הנה זאת אעשה לך, באם תתן חומש מיד בקבלת המשכורת אתן לך בסוף החודש את אותו הסכום בתוספת עשרים אחוז.

טען על כך אחד הרבנים דהוי ריבית קצוצה, שהרי ראובן מוציא מעות בתחילת החודש על פיו של שמעון, ושמעון מחוייב לו יותר בסוף החודש, א"כ שמעון הוא ערב שלוף דוין ולרוב הפוסקים היו ר"ק (ריש סי' קע, שם איירי לענין ריבית מהלוח לערב, אבל מינה יש ללמוד דה"כ חשיב הערב לזה מהמלוה).

ולכאורה מתוך כך יש לדון עוד דכה"ג לא חשיב שנתן חומש, שהרי הא דהוי ר"ק הוא משום דראובן חשיב מלוה לשמעון ושמעון פורע לו. ברם נראה פשוט דזה אינו, שהרי הכסף הגיע לצדקה ולא לשמעון, והגיע לצדקה ע"י ראובן ולא ע"י שמעון שהרי לא יזכה זאת לשמעון מדין עבד כנעני, והא דחשיב שמעון לזה הוא משום שנהנה מכך שהכסף יצא לצדקה הלכך נחשב שהשתמש בכסף זוהי קבלתו. נמצא שאכן הכסף הגיע לצדקה ע"י ראובן ואעפ"כ שמעון חשיב לזה.

עכ"פ מפני טענה זו דהוי ר"ק כערב שלוף דוין, הציע הרב שהסיכום יהיה שבתחילת החודש ראובן יפריש למעטפה חומש ורק בסוף החודש יתן אותו לצדקה, כך ששמעון ישלם לו מיד בזמן הוצאת הכסף בלא המתנת זמן, דנמצא שאין כאן הלואה.

ואין לטעון דכה"ג שמעון לא יהיה חייב כלל את התוספת ומשום דלא שייך להתחייב מאה בעד שמונים, דרק בשוה כסף שייך לקצוץ תמורה יותר משוויו אך לא בכסף עצמו שאין שמעון נותן תמורה אלא משיב את הכסף, וחוב רבית בהלואה אינו בעד עצם הכסף אלא בעד הזמן, אין לטעון כן, דאף אי בעלמא נימא הכי מ"מ בדין שייך להתחייב יותר, דאמנם טענה זו תמונע חיוב התוספת מדין ערב שלוף דוין שהמחייב בו כאלו קיבל את הכסף, אולם עדיין לא היא גרע מערב רגיל דלא חשיב כאילו קיבל את הכסף ואעפ"כ חייב בהיחא הנאה דקא מהימן ליה, ובעד הנאה זו ודאי שייך לקצוץ יותר מהכסף שיצא.

איברא נראה דאם כך יסכמו יוכל ראובן לתת את החומש מיד, שהרי שמעון לא דרש ממנו הוצאה מיידית אלא מוכן לשלם תוספת גם אם רק יפריש מיד למעטפה ובמפעל יוציא בסוף החודש, א"כ על אף שבסופו של דבר הוציא מיידית ונמצאת כהלואה לשמעון מ"מ מוכח שהתוספת שמוסיף שמעון אינה בעד ההלואה אלא בעד עצם הוצאת הכסף.

הן אמת שהיה מקום לדון דאף דשמעון היו ערב שלוף מ"מ לא יאה בזה איסור ריבית כלל, דהלא הטעם דהערב הוא כלוה הוא משום שרוצה בטובת הלוה ונמצא כמשתמש בכסף שניתן ללוה הלכך חשיב כקיבל מהמלוה, אבל בדין בקשת שמעון שראובן יוציא את כספו אינה מתוך רצון שהמקבל יקבל אלא שראובן יתן, ולטובת ראובן, א"כ י"ל דכה"ג לא חשיב שימוש של שמעון בכסף ולא הוא כקיבל.

ברם מואיך י"ל דכיון שעכ"פ שמעון מעוניין בהוצאת הכסף חשיב כמשתמש וכקיבל, ואף שיותר נראה לקולא מ"מ לא מפני שאנו מדמים נעשה מעשה, וביותר בשאלה של ריבית רצוצה, וודאי הנכון כפי שהציע הרב הג"ל, וכדאמרן דכה"ג שסיכמו להפריש למעטפה מותר לראובן אף להיות זריו ולתת את החומש מיד. ויהי רצון שיקויים בנו 'אפס כי לא יהיה כך אבינו'.

דין מי שהתחיל לאכול לפני שבת

אם התחיל לאכול לפני שבת צריך להפסיק ולפרוס מפה לכסות את הפת עד אחרי הקידוש (כמו בכל קידוש) ולקדש, ואח"כ יסיר את המפה כדי שתיראה הפת, ואם היו שותים יין לפני הקידוש, יקדש על היין בלי לברך עליו, וכן לא יברך אח"כ על היין שישתה בסעודה, כיון שלא הסיח דעתו משתיית יין, אבל כשבא לאכול פת אע"פ שכבר בירך המוציא צריך לחזור ולברך, כיון שהקידוש שהיה צריך לומר מפני שנאסר באכילה עד שיקדש היו הפסק, וי"א שלא יברך המוציא, וספק ברכות להקל, (וברכת המזון יברך רק פעם אחת), ואם אין לו יין והוא מקדש על הפת לכ"ע א"צ לחזור ולברך המוציא.

שניים שהיו שותים יין מבעוד יום ואמרו בואו ונקדש קדוש היום, חלה עליהם חובת קידוש ואסורים לאכול ולשתות עד שיקדשו, ואם באו לשתות לפני הקידוש אחרי שאמרו בואו ונקדש, אע"פ שאינם רשאים, צריכים לחזור ולברך הגפן, אך על כוס הקידוש א"צ לברך וכן על היין ששותים אח"כ, אך יין שיש דעות בזה ראוי לכל לברך נפש להזהר שלא לבא לידי כך. ואם לא אמרו בואו ונקדש אלא שהחשיך, אף דאסור לשתות לפני קידוש, אם באו לשתות א"צ לחזור ולברך כיון שלא הסיחו דעתם מהשתיה.

מי שגמר את הסעודה ונטל מים אחרונים וקידש היום לפני שבירך ברכת המזון, לדעה ראשונה בשו"ע מברך ברכת המזון על כוס, ואח"כ מקדש על כוס אחרת, (לשיטת השו"ע צריך להזכיר שבת בברכת המזון, ומ"מ אם לא הזכיר אינו חוזר, ולשיטת הרמ"א לא יזכיר שבת, אך אם אכל מעט משחשיכה לכ"ע צריך להזכיר שבת). ויש מחלוקת אם צריך לטעום מהכוס של ברכת המזון לפני הקידוש, ומכילא לא יברך הגפן על הכוס של הקידוש, או שאסור לטעום מכוס של ברהמ"ז, ויברך הגפן על הכוס של הקידוש וישתהו, ואח"כ ישתה את הכוס של ברהמ"ז בלי ברכה. עוד יש מחלוקת אם צריך לאכול כזית אחר הקידוש משום קידוש במקום סעודה או לא. וי"א שאף שגמר סעודתו פרוס מפה ומקדש, ומברך הגפן על הקידוש, (כיון שכבר נטל ידיו למים אחרונים) ומברך המוציא ואוכל לפחות כזית, (אך כדי לצאת ידי סעודת שבת, ומשום בסימן רצ"א ובענין כביצה, ועיי"ש במ"א ובא"ח), ואח"כ מברך ברכת המזון, וכתב הרמ"א ודברים פשוטים זה.

ואם עדיין לא נטל מים אחרונים, לכ"ע פרוס מפה ומקדש, ולא יברך הגפן בקידוש אם שתה יין בסעודה, אך אם כבר אמר הב לך ונברך, צריך לברך הגפן בקידוש.

שכח לקדש ובירך המוציא אם כבר טעם מהפת יקדש על היין אם יש לו, ואם נזכר קודם שטעם מפרוסת המוציא, יקדש על הפת ויאמר ברכת אשר קדשנו (ויוכלו יאמר בתוך הסעודה), וצריך להמתין עד שיביאו לפניו עוד לחם משנה ולא היו הפסק, ובכל גוונא אינו חוזר לברך המוציא.

ולענין הבדלה כיון שאין מבדילים על הפת, אם בירך המוציא ונזכר קודם שאכל שעדיין לא הבדיל, יאכל תחילה פרוסת המוציא כדי שלא תהיה הברכה לבטלה, ואח"כ יפסיק ויבדיל, וכתב המ"א שלפוסקים שהבדלה דרבנן, יכול לגמור סעודתו ולהבדיל אח"כ.

עוד מדיני הקידוש

אם יקדש בלילה בין בשוגג בין במזיד יש לו תשלומין למחר כל היום, וצריך שיהיה קידוש במקום סעודה, ויאמר את כל הנוסח של הקידוש של הלילה מלבד ויכולו, ואם נזכר בבין השמשות מצדד הפמ"ג שיאמר את נוסח הקידוש ולא יזכיר שם ומלכות בפתיחה ובחתימה, והנינו כשהתפלל, דאל"כ היו ספיקא דאורייתא ויברך ברכה גמורה, וצריך לומר שאף שאסור לטעום לפני הבדלה, ואין יאכל כדי שיהיה הקידוש במקום סעודה, צ"ל דאירי שהוא באמצע סעודה שלישית, או דנימא שקידוש שהוא דאורייתא דוחה איסור טעימה שהוא דרבנן.

כסוי הפת בזמן הקידוש - בקידוש הלילה והיום צריך שתהיה מפה על השלחן תחת הפת, ועוד מפה על הפת. כדי שלא יראה הפת בשתו שמקדשים על היין ולא עליו, או משום זכר למן, ונ"מ היכא שמקדש על הפת, ונוהגים לכסות גם בזה. ומשמע בפמ"ג שלשני הטעמים די לכסות עד אחרי הקידוש, וטעם נוסף משום 'יתתי עושה', ובה"א משמע שלטעם של זכר למן טוב שתהיה הפת מוכסוה עד אחרי ברכת המוציא.

כשמקדש על הפת יניח ידו על המפה והלחם משנה בזמן הקידוש (ר"ל בשעת ויכולו), ובזמן ברכת המוציא יגלה את הלחם משנה ויניח ידו עליהם ויברך המוציא, וכשיאמר השם יגביה שניה למעלה עד שיגמור השם ויניחם, ואחר גמר המוציא יחזור ויכסה במפה ויניח ידו עליהם עד גמר הקידוש. א"ר ודרך החיים.

דיני כוס היין - צריך לקדש ולהבדיל על כוס מלא, ואם הכוס לא מלאה ואין לו כוס קטנה יותר, מותר לקדש עליה כיון שיש שם רביעית. וצריך שלא יהיה הכוס פגום, והיינו שלא שתו ממנו וכמבואר בסימן קפ"ג, ושם מבואר שבשעת הדחק מברכים על כוס פגום, ובה"א כתב שבקידוש הלילה אפשר שעדיף לקדש על הפת מאשר על כוס פגום. וצריך שיהיה הכוס שלם ומוחד הטיב מבפנים ומבחוץ, וכל שאר הדינים המבוארים בסימן קפ"ג לענין כוס של ברכת המזון.

אמירת ויכולו - לפני הקידוש אומר ויכולו, ואפי' אמרו בתפילה חוזר ואמרו כדי להוציא בניו ובני ביתו, וברוקח הביא מהמדרש שצריך לומר ויכולו ג' פעמים, בתפילה ואחרי התפילה ועל הכוס. ואם שכח לומר ויכולו בקידוש, יאמרו באמצע הסעודה על הכוס.

עמידה בקידוש - השו"ע כתב שיאמר ויכולו מעומד, לפי שזה עדות על בריאת השמים והארץ, ואח"כ יברך הגפן ויקדש, וכתב הרמ"א שאפשר לעמוד בשעת הקידוש אבל עדיף לשבת, כדי שיהיה טפי קידוש במקום סעודה, והגר"א כתב שישב כדי לקבוע יחד עם היוצאים בקידוש, ולדבריו גם השומעים צריכים לשבת, וטוב להזהר בזה לכתחילה, ועכ"פ יזהרו השומעים יהיו יחד ולא מפורדים ומפורדים אחד הולך לכאן ואחד לכאן. וכתב הרמ"א שנוהגים לשבת אף באמירת ויכולו, כיון שכבר אמרוהו בבית הכנסת, ורק בתחילת ויכולו עומדים לכבוד השם שנרמז בר"ת יום השישי ויכולו השמים.

כשמתחיל **יתן עיניו** בנרות, והוא סגולה לרפואת העינים שכהו ע"י פסיעה גסה, אמנם אין מדקדקים בזה כ"כ. ובשעת הקידוש יתן עיניו בכוס של ברכה, כדי שלא יסיח דעתו.

י"א שטוב לקדש בלילה על כוס גדולה וישיר מאתו הכוס לקידוש היום והבלילה, ויתקנונו כל פעם שלא יקדש, וי"א שטוב לקדש בזה, וגם המאמר מרדכי שכתוב בזה, וכתב שטוב יותר לעשות מנהגנו.

אם יטול ידיו לפני הקידוש - שיטת השו"ע שהמקדש יטול ידיו דווקא אחרי הקידוש, כדי שהקידוש לא יהיה הפסק בין נטילה להמוציא, ובני הבית יכולים לטול ידיהם לפני הקידוש, ואם המקדש נטל ידיו לפני הקידוש, גילה דעתו שהפת חביבה עליו, ויקדש על הפת ולא על היין. ולשיטת הרמ"א לתחילה יטול ידיו לפני הקידוש, והקידוש אינו הפסק כיון שהוא צורך סעודה, ואחרי ששותה את היין של הקידוש יברך המוציא ויבצע את הפת, (ולכו"ע אין למוזג את הכוס בחימן אחרי הנטילה לפני המוציא, שכיון שהמוציא צריכה דקדוק היו הסח הדעת), וכתב הרמ"א שכך המנהג ואין לשנות אלא בליל פסח, מפני שמפסיקים הרבה באמירת ההגדה. והמ"ב כתב שכמה אחרונים סוברים שעדיף לקדש לפני נט"י כדעת השו"ע, וכן נהגו בכמה מקומות, ומ"מ אם נטל ידיו לפני הקידוש יעשה כהרמ"א ויקדש על היין.

כשמקדש על הפת צריכים השומעים לטול ידיהם לפני הקידוש ולכוון לצאת גם בברכת המוציא שלו, דאם יברכו אח"כ המוציא בעצמם נמצא שהפכו את סדר הקידוש.

דין מי שאין לו מספיק יין

אם יש לו רק כוס אחת לשיטת השו"ע יקדש עליה בלילה ולא יטעם ממנה כדי שלא יפגמנה, אלא ישפוך כשיעור מלא לוגמיו לכוס אחרת וישתה משם, ולמחרת יקדש במה שנשאר, ואף שצריך שיהיה הכוס מלא, זהו רק למצוה ואינו מעכב אם אין לו, ואם יש לו כוס קטנה יותר, טוב לשפוך את היין לתוכה כדי שיהיה מלא, וכנ"ל, ואם לא נשאר רביעית אחרי הטעימה, מוזגו למחר להשלימו לרביעית, ואפי' אם מתחילה היה רביעית מצומצמת מועילה מוזגה אם היין חזק, כמבואר בסימן רע"ב. ובמ"א הסכים לדעת התוס' שצריך לטעום מכוס שיש בה רביעית יין, ולכן ישפוך לכוס אחרת, וזהו שיאמר בכוס הראשונה רביעית ויטעם מכוס זו כמלאו לוגמיו, ואח"כ ישפוך מהכוס השניה לכוס זו כדי לתקן את הפגימה, ויוכל לקדש בה אם יש בה רביעית יין.

ואם ע"י שישתה בלילה לא יהיה לו כוס להבדלה גם ע"י מזיגה, לדעת השו"ע טוב שיינהג להבדלה ויקדש בפת, וי"א שקידוש הלילה עדיף מהבדלה, ואפי' לדעת השו"ע אם יש לו שיכר להבדלה עדיף לקדש על היין ואפי' בשחרית ולהבדיל על שיכר. אמנם בקידוש והבדלה שבבית הכנסת הבדלה עדיפה כיון שמוציא בזה רבים יד"ח, אבל הקידוש אינו אלא מנהג, ואם יש לו שיכר, ילה"ס יקדש על היין ויבדיל על השיכר, או שיבדיל על היין ולא יעשה קידוש בלילה.

ואם יש לו שני כוסות מצומצמים אחר מזיגה יקדש בלילה באחד ויבדיל על השני.

שתית הכוס של קידוש

שיעור השתיה - צריך לשתות מכוס הקידוש כמלוא לוגמיו מרווח ולא דחוק, והיינו כמות יין אם יסלקה לצד אחד בפיו זה יראה מלא לוגמיו, ולא בעינין מלאו פיו ממש, ושיעור זה הוא רוב רביעית באדם בינוני, ושיעור זה מספיק אפי' אם הכוס מכליל כמה רביעיות, ובאדם גדול יש לשער מלאו לוגמיו שלו, אך א"צ לשתות יותר מרביעית. ואם לא שתה מלאו לוגמיו לא יצא, וא"צ לשתות יותר מזה אפי' לכתחילה. ומשמע שבבין י"ג די ששתה מלאו לוגמיו שלו, ואפי' אם זה פחות מרוב רביעית, אך יש לעיין בזה, אמנם בקטן ממש המקדש מדין חינוך, ודאי יש להקל שישתה מלאו לוגמיו שלו. ואין לשתות מתחילת השתיה עד הסוף יותר מכדי שתיית רביעית, ועכ"פ לא יפסיק כדי אכילת פרס, ואם הפסיק כדי אכילת פרס לא יצא אף בדיעבד, וצריך ביותר להזהר בזה כשמקדש ביום על יי"ש.

שיעור רביעית הוא כמעט מלאו שתי קליפות מביצה בינונית של תרנגולת, וזהו שיעור ביצה וחצי עם הקליפה. ויש מחמירים מאד בענין השיעורים והזכיר שנתקטנו הביצים למוציאת ממה שהיו בזמן הגנין, וא"כ שיעור רביעית היא כפלים, (ונ"מ ג"כ לשיעור מצה), והבה"ל אומר שגם נגד טיטה זו יש קשיא, משום דמוכח ששיעור רביעית אינו יותר מב' ביצים, ונכון לחוש לדבריהם לענין קידוש של לילה שעיקרו דאורייתא. (ולענין דאורייתא נכון מצה בליל פסח, בודאי יש לחוש לדבריהם), ועכ"פ תחזיק הכוס שיעור ב' ביצים, ומספיק לשתות מלאו לוגמיו שלו אך שהכוס גדול אף ששתה רק שלישי כוס, דתתי חמור לא עדיין, ועל כן מי שיש לו רק מים ישתה רק מלא לוגמיו דידיה, והנותר ישירי למחר. ובקידוש של שחרית ובשאר כוס של ברכה יש לסמוך על השיעור הקטן.

גית שבער בכבוד וחי"ס

אוסר בכבוד

חושבים עתיד כהלכה

ביהודם ובברכתם של מרן ורבנן גדולי ישראל שליש"א

לקבלת שטר זכרון דברים המהודר ללא חשש ריבית

info@osher-b.org

להצטרפות: 073-3678617 | office@osher-b.org

אם אחר יכול לשתות, ואם שתית שניים מצטרפת - מי ששמע את הברכה וכיון המקדש להוציאו, יכול לשתות מלוא לוגמיו במקום המקדש, אבל אם שתה אדם שלם יצא בברכת המקדש, ומשמע דלא מהני, והדין בזה כאלו נשפך חלב. ואם שתית שניים מצטרפת למלוא לוגמיו. וי"א שבדיעבד שתית כולם מצטרפת לשיעור מלוא לוגמיו. ושיטת הגאונים שאם המקדש לא טעם בעצמו כמלוא לוגמיו לא יצא, וכתב השו"ע שראוי לחוש לדבריהם לכתחילה וכן העתיקו הרבה אחרונים. אבל בדיעבד הסיכמו הרבה אחרונים ששתית כולם מצטרפת לשיעור, ואי זוהרו שלא ישהו ע"י שתית כולם יותר מכדי אכילת פרס, ואין למחות ביד המקילים, אך לכתחילה נכון מאד להזהר המקדש או אחד המסובים יטעם מלוא לוגמיו. ודע שבדרך החיים כתב שביעבד מועיל צירוף של כל המסובים אע"פ שהמקדש לא טעם כלל. ודברי הגאונים הם דווקא בקידוש, אבל בשאר דברים הטעונים כוס, מודים הגאונים דסגי בשתית אחר.

שתית המסובים - מצוה מן המובחר שאחד ישתה מלוא לוגמיו, וכל השאר יטעמו מהכוס טעימה בעלמא, וכששתים כולם מכוס של ברכה אע"פ שהוא שותה מתחילה לא מיקרי כוס פגום, דחשובים כמקדש עצמו. ואם יש להם כוסות יין שאינם פגומים, רשאים לשתות לפני המקדש, אבל אם יש למסובים כוסות פגומים, צריך שהמקדש ישפוך לכוס שלהם לפני שהוא שותה מהכוס, כדי לתקן את הפגימה, וכיון שהם זקוקים לכוסו לא יטעמו מהיין עד שהמקדש ישתה. וכן אם לא היה להם יין כלל ושפך להם מכוסו, לא ישתו לפני המקדש.

אם יש רק מעט יין רק אחד ישתה כשיעור והשאר לא יטעמו כלל, כדי שהמותר ישאר למחר לקידוש או להבדלה.

מתי צריך לחזור ולברך

אם הפסיק בדיבור בין הקידוש לשתיה, חוזר ומברך הגפן, ואי"צ לחזור על ברכת הקידוש כיון שכבר יצא במה שבירך על הכוס, ואם הפסיק בדברים השייכים לטעודה וכ"כ בדברים השייכים לקידוש, לא הוי הפסק בדיעבד אף לברכת הגפן.

אם נשפך הכוס לפני שטעם ממנו ואפי" לא נשפך לגמרי אלא שלא נשתייר בו מלוא לוגמיו, א"צ לחזור על ברכת הקידוש, ויביא כוס אחרת, ויחזור ויברך עליה הגפן כיון שלא היה דעתו עליה מתחילה, ואם היה דעתו בשעת ברכה לשתות עוד יין א"צ לחזור ולברך, אלא ששתה תיכף כוס אחרת, ובלבד שלא יפסיק בדיבור שלא מעניין הקידוש, ולא יסיח דעתו בינתיים, דאם יצא מקומו לפני שטעם מכוס אחרת, צריך לחזור ולקדש.

אם קידש על כוס וחשב שזה יין ונמצא שזה חומץ או מים יקח כוס יין ויחזור על ברכת הקידוש, ולענין ברכת הגפן אם היה דעתו בשעת ברכה לשתות יותר א"צ לחזור ולברך. כ"כ המ"א וש"א ורעק"א מפסק בזה, ואם לא היה דעתו לשתות עוד צריך לחזור גם על ברכת הגפן, ואם היה יין מוכן לפניו על השלחן או הספסל ודעתו היתה לשתות ממנו אח"כ, א"צ לחזור גם על ברכת הקידוש, דהוי כאילו קידש על כל הליוא שלפניו, וישתה מהיין תיכף מלוא לוגמיו. וי"א שגם אם יש פת לפניו א"צ לחזור ולקדש, ודי בברכת המוציא לבד, ובהד"ח כתב להפסיק ומסתברא כותיה. ועכ"פ אם קידש קודם נט"י כמנהגנו, אין ש"ל לומר שחל הקידוש על הפת. **ואם נמצא שיש בכוס שיכר או חמר מדינה** א"צ לקחת כוס אחרת, אלא יברך שהכל וישתה.

אם קידש בשחרית על שיכר ונשפך הכוס, לדעת המ"א א"צ להביא אחר, כי י"א שדי במה שמברך המוציא על הפת, ורעק"א חולק על זה.

סימן רע"ב

אלו יינות כשרים לקידוש ואלו פסולים

יין שריחו רע והיינו שמסריח קצת מחמת שמונה בכלי מאוס, אין מקדשים עליו, אע"פ שריחו והטעם הוא של יין, משום "הקריבהו נא לפחתך", (אבל לענין ברכה מברכים עליו הגפן), ואפי" אם אין לו יין אחר אין מקדשים עליו, ומשמע ברמב"ן שאם קידש לא יצא, ובהה"ל דן בזה ונשאר בצ"ע. וכן הדין לענין שיכר שריחו רע. ולענין הבדלה והקידוש בשחרית רעק"א מסתפק בזה, והמ"ב כתב שפשוט לאסור. והבה"ל מסתפק אם מותר לקדש ביון שאינו מסריח, אלא שנקלט בו ריח אחר ע"י החבית, ונשאר בצ"ע.

יין שריחו יין וטעמו חומץ אין מקדשים עליו, כל שבני אדם נמנעים מלשתותו מחמת חמיצותו, וגם אין מברכים עליו הגפן אפי' אם לא עלה עליו קרום לבן.

יין מגולה אין מקדשים עליו, ואפי' האידיא שאין מקפידים על גילוי כיון שאין מצוי אצלנו נחשים, משום "הקריבהו נא לפחתך", אמנם אם היה מגולה רק שעה מועטת, ולא נמר טעמו וריחו, אין להקפיד במקום שהיין ביוקר, אבל בשיכר של להחמיר גם בזה, אא"כ אין לו אחר.

יין מגיתו ואפי' סחטוהו עכשו, מותר לקדש עליו, ומ"מ מצוה מן המובחר בין יין, והיינו שכבר עברו עליו ארבעים יום.

יינות שאינם טובים כ"כ - מצוה מן המובחר לברור יין טוב לקדש עליו, ולכן טוב שלא יקח לקידוש מתים יין שבמרתף, אלא יבדוק מתחילה שהיין לא מקולקל. ומ"מ לענין דינא מקדשים לכתחילה גם על היינות שאינם טובים כ"כ, וכדלהלן: **יין שבפי החבית** לדעת השו"ע

מקדשים עליו, אפי' יש בו קמוחים (נקודות לבנות), אבל אם יש בו קרום לבן אין מקדשים עליו, אא"כ הסיר את הקרום, ולדעת הרמ"א אף במקומים אין לקדש, אלא יסננו לחילה העבירי הקמוחים. **יין מתוק מאד שבשולו החבית** מקדשים עליו אע"פ שיש בו שמרים. **יין מתוק מאד** מקדשים עליו, בין שהוא מתוק מחמת שנתבשלו הענבים בחמה יותר מדאי, בין שהוא מתוק מחמת הפירות עצמם (שהוא פסול לנסכים), ועיין בה"ל שמאריך לדון לפסול מתוק מחמת הפירות עצמם. **יין שטעמו יין וריחו חומץ** מקדשים עליו.

יין לבן - מצוה לכתחילה לחזר אחר יין אדום, ואם אין לו אדום או שהאדום אינו משובח, מותר לכתחילה לקדש על יין לבן, והרמב"ן פוסלו לקידוש אפי' בדיעבד, ולהבדלה כשר אם הוא חמר מדינה, וכן קידוש של שחרית לפי מה שנהגו להקל בו בחמר מדינה, ומנהג העולם כדעה הראשונה, ובא"ר משמע שאם היין לבן יותר מדאי, נכון שלא לקדש עליו, אא"כ אין לו אדום או שהאדום אינו טוב וכו"ל.

יין חי אפי' אם ראוי למוזגו ג' חלקים מים על חלק אחד יין, מותר לקדש עליו בלא מזיגה, אך מצוה מן המובחר למוזגו, ובלבד שלא יהלישנו יותר מדאי. ויינות שלנו יותר טובים בלא מזיגה. והמברכים על יין מוזג שאין בו אלא מתיקות בעלמא וטעמו כמים, מברכים לבטלה, ואין יוצאים ידי קידוש.

יין צימוקים, ושיעור המים שמותר לערב בין או בצימוקים - יין צימוקים, והיינו יין שנעשה מענבים שנצטמקו, (שכותש הצימוקים ונותן עליהם מים ותוסס, וזה נקרא יין אחרי שנשתהו ג' ימים, וי"א שצריך לסחוט את הצימוקים, ולא מספיק הרחמם, ואז א"ו תסיסה ג' ימים, ולכתחילה יש לזוהר בזה), בין שנצטמקו ע"י החמה, בין שנצטמקו ע"י תולדות האור, אף שלכתחילה אין מביאים מזה נסכים, מ"מ כשר לקידוש, אך כתב הרמ"א שצריך שיהא בצימוקים קצת לחלוחית בלא שריה, דאם אין יוצא מהם לחלוחית אפי' ע"י דריכה ברגל או בקורה, אין מקדשים עליו, ואפי' הגפן אין מברכים עליו. וכתב הבכור שור שלדעת הרמ"א שאם מזג יין בששה פעמים מים אין מברכים הגפן, ה"ה כאן צריך שיהיו הצימוקים קצת יותר מאחד משהה כנגד המים, והיינו שאם ששה חלקים מים וחלק אחד מלכר צימוקים, אסור. (עוד כתב הבכור שור שמשערים את גודל הצימוקים כפי שיהיו אחרי שננפחו במים, אבל ביד אפרים מנפקש בזה, וכן בדה"ח חולק וטובר שאם שפירעם אלא כפי זמן נתינתם למים), ומ"מ אם דרך כולם למוזג ביותר מאחד משהה, מותר לקדש עליו בשחרית מדין חמר מדינה, אך לא יברך עליו הגפן. וי"א שכל זמן שיש בו טעם יין כשר, אך כל ירא שמים יזהר שיהיה יותר מאחד משישה יין, ובסתם יין יש שיעור זה. ובתשובת משננות יעקב כתב שמשערים כנגד החלוחית היוצאת מהצימוקים ולא כנגד גוף הצימוקים, וגם דעתו שתיהה לחלוחית אחד מארבעה במים ולא אחד משהה, ומי שנשתנו ה' שחיותל בידו, ודאי מצוה לברור יין טוב ויפה לקדוש, כדי לצאת ידי חל הששוות, וגם כדי לקיים מצוה מן המובחר.

שמרי יין או חרצנים שנתן עליהם מים, אם ברכתם הגפן יכול לקדש עליהם, ופרטי דין הברכה מבוארים בסיומן ר"ד.

יין מבושל או יין שנתן בו דבש מקדשים עליהם אפי' אם נשתנה הטעם והריח ע"י הדבש. וי"א שאין מקדשים עליהם, אפי' נתן דבש או סוכר כל שהוא. וכתב הרמ"א שהמנהג לקדש עליהם אפי' אם יש לו יין אחר אלא שאינו טוב כמו המבושל או כזה שיש בו דבש, (ועל כן מותר לבשל צימוקים ולסנן את היין ולקדש עליו, ויש מחמירים ש שאינו נקרא יין עד שיהיה תוסס ג' ימים אחר הבישול), ואם הם שוים יש לחוש לדעת הי"א. ולענין ברכה ברכתו הגפן.

מי שנדר מיין לדעת הרמ"א יכול לקדש עליו ואחרים ישתו, ואם אין עימו אחרים יקח על פת ולא על יין, או שישמע קידוש מאחרים המקדשים לעצמם, והמ"א הכריע שאין לו לקדש ע"מ שישתו אחרים, אלא יקדשו הם בעצמם, והוא יקדש על הפת. (סעיף ט').

קידוש על יין או פת או חמר מדינה

דעה ראשונה - י"א שבמקום שאין היין מצוי ועיקר השתיה היא שיכר ושאר משקין, אפשר לקדש על שאר המשקין שהם חמר מדינה, אמנם מים אפי' אם כולם שותים רק מים אין זה חמר מדינה, וכן חלב ושמן אינם חמר מדינה דאין רגילים לשתותם למשקה. ואם היין מצוי יש שהוא יקר, נקרא שהיין מצוי, אך אם מצוי רק יין נכרי לא מליקה מצוי.

דעת הרמב"ם שאם רוב אנשי העיר שותים שיכר, מיקרי חמר מדינה, ומשמע שזה גם אם יש יין בעיר, אמנם לדעתו לא מהני חמר מדינה אלא להבדלה ולא לקידוש.

וי"א שבכל גוונא אין מקדשים על חמר מדינה.

להרא"ש אם אין היין מצוי יקדש לבילה על הפת ולא על חמר מדינה (ויניח ידיו על הפת עד גמר הקידוש), ובבוקר טוב יותר לקדש על שיכר מאשר על פת, דבברכה על הפת אין שום הכר שזה לכבוד השבת, שהרי בבוקר אין אומרים נוסח הקידוש, ויברך על השיכר שהכל לפני המוציא, וכן יכול לכתחילה לקדש על יין שרוף אם הוא חביב עליו, והיינו במקום שהוא חמר מדינה, (ויזהר שיהיה בכוס רביעית, וישתה מלוא לוגמיו שזה רוב רביעית, ובדיעבד או בשעת הדחק שאינו יכול לשתות מלוא לוגמיו, ואין לו יין ושאר משקים, אפי' שתית כל המסובים מצטרפת למלוא לוגמיו). אמנם במקום שהיין מצוי יברך עליו אפי' ביום, ובמדינותינו שהיין יקר ורוב השתיה היא משאר משקים, לא נהגו אפי' הגדולים לחזר אחרי יין ביום, אך המהדר לברך על היין עושה מצוה מן המובחר.

לדינא - הרמ"א כתב שהמנהג כדעת הרא"ש וכנ"ל, ואם יש יין בעיר לא יקדש על הפת, וכתב המ"ב שי"א שאם הפת חביבה יותר מיין מותר לקדש עליה אפי' אם יש לו יין, ואפשר שעל זה סומכים העולם להקל בזה, והיינו כשתיין חביב עליו אלא שפת חביבה לו יותר, אבל אם היין אינו מקובל ונתנה ממנו, אפשר לקדש על הפת לכתחילה.

ברכת יין של קידוש פוטרת יין ששותה בתוך הסעודה, אפי' קידש לפני נט"י מנהגנו (ובהבדלה יש מחלוקת מה הדין אם הבדיל לפני נט"י), וכן הקידוש פוטר יין שאחרי הסעודה לפני ברכת המזון, ואין היין של הקידוש טעון ברכה אחרונה, דברכת המזון פוטרתו, אף אם אינו מברך על הכוס, ואף אם לא שתה יין כלל בתוך המזון. וע"ע בזה במה שנתבאר בסיומן קע"ד.

סימן רע"ג

דיני קידוש במקום סעודה

אין קידוש אלא במקום סעודה, דכתיב "וקראת לשבת עונג" במקום עונג תהא הקריאה של הקידוש. ואם קידש ולא סעד, לא יצא יד"ה.

מה נקרא שינוי מקום-

מותר לקדש על דעת לאכול בפניה אחרת, ואפי' בקידש ע"מ לאכול בפניה זו ונמלך, יכול לאכול בפניה אחרת, אפי' הוא בטרקלין גדול, אמנם לכתחילה טוב שלא לסור ממקום שקידש, דיש מחמירים שלא לשנות מקומו אפי' מפניה לפניה אם לא שהיה דעתו לזה בשעה שקידש. אמנם אבל מאחד לחדר אף שהוא באותו בית צריך לחזור ולקדש, כי ש"ל היה דעתו לזה בשעת הקידוש.

וי"א שכל שיכול לראות ממקום הסעודה את מקומו הראשון, א"צ לחזור ולקדש, ואפי' רואה את מקומו הראשון דרך חלון או שרואה רק מקצת המקום, וזה מועיל בין מבית לחצר בין מבית לבית, אא"כ יש באמצע שביל היחיד הקבוע בימות החמה והגשמים, ואין לסמוך על שיטה זו אלא בדיעבד בשעת הדחק, אבל בלאו הכי יזהר מאד שלא לחשב מבית לבית ע"י ראיית המקום, אמנם בדיעבד אין לחזור ולקדש משום חשש שיקרה לבטלה, אפי' לא היה דעתו לזה מתחילה.

וי"א שאם קידש במקום אחד על דעת לאכול במקום אחר, ושני המקומות הם תחת גג אחד, אע"פ שאינו רואה מקומו כגון מחדר לחדר או מאיגרא לארעא, שפיר דמי, אבל אם לא היה דעתו מתחילה לכך, ולא אכל כזית במקומו הראשון, צריך לחזור ולקדש אפי' אם עובר מחדר לחדר באותו בית. וכתב הרמ"א שהעיקר כשיטה זו, ומ"מ לכתחילה לא יעשה כן אלא במקום דחק, אך אם רואה מקומו יש להקל אפי' לכתחילה, אם היה דעתו לזה בשעת הקידוש.

הרוצה לעקור מהבית לסוכה או מהסוכה לבית מחמת גשמים, אם הסוכה בתוך הבית ואין הפסק אלא ע"י מחיצת הסוכה, לדעת הרמ"א זה נחשב כמו מפניה לפניה, ויש חולקים, ועל כן טוב שישתה מתחילה רביעית יין ואח"כ יעקור, ואם הוא עוקר מהסוכה לבית מחמת הגשמים, יכול לאכול כזית פת בסוכה. ואם מחיצות הבית מפסיקות בין הבית לסוכה אף להרמ"א הוי כמחדר לחדר, ואם לא היה דעתו לכך מתחילה, צריך לקדש שנית, אם לא שרואה את מקומו הראשון.

מה וכמה צריך לאכול כדי שיהיה הקידוש במקום סעודה - אכל **לחם** בשיעור כזית, או מיני תרגימא מתמשת מינים, חשיב קידוש במקום סעודה, ויכול לגמור סעודתו במקום אחר או"צ לברך שם על הכוס קודם שיטעוד, (אך כתב הרמ"א בסיומן קע"ח שלכתחילה לא יעקור ממקומו בלי ברכת המזון), **ושתיית יין**- לשו"ע אם שתה רביעית חשיב מקום סעודה, ויש חולקים, ועל כן אין להקל אלא במקום הדחק, ובקידוש של שחרית יש לסמוך על המקילים אם אין לו הרבה יין, אבל בקידוש של לילה אין להקל, ואפי' אם ישתה עוד כוס יש לעיין אם לסמוך על זה. ושתית המקדש אינה מועילה אלא למקדש ולא לאחרים השומעים. **ובגבית מילה** בשחרית מותר למוהל ולסנדק לשתות מהכוס של המילה אם שותים רביעית, וי"א שצריך לשתות רביעית מלבד הכוס של הקידוש, ונהגו לתת לתניוק, **ואפילה פירות** ואפי' הרבה, או שתית משקין אפי' הם חמר מדינה, לא חשיב קידוש במקום סעודה. ואם חלש ליבו קצת, ואין לו מחמשת המינים לטעוד אחר הכוס, דעת איזה אחרונים שבשחרית אפשר לסמוך על דעת הש"ג שמשפיק לאכול פירות, אבל בליהא אין לסמוך עליו.

י"א שאין מקדשים אלא **לאור הנר**, וי"א שאין הקידוש תלוי בנר, ואם הוא נתנה בחצר יותר, מפני האויר או הזבובים, יקדש ויאכל בחצר, מפני שהנרות הם לעונג ולא לצער, ולדעת הפמ"ג טוב יותר שיקדש בבית ויאכל מעט ואח"כ יגמור סעודתו בחצר, אבל לא יקדש בבית ויאכל בחצר משום שינוי מקום. והיכא שמצטער הרבה יכול לסמוך על המקילים, אבל בלאו הכי לא יאכל אלא במקום הנר.

הפסק בין הקידוש לסעודה

צריך לאכול מיד אחר הקידוש, ולא יפסיק אפי' זמן קצר. ואם אכל מיד במקום הקידוש יצא אפי' אם שקדוש היה בדעתו שלא לאכול מיד, או אפי' אם היה בדעתו לאכול אח"כ בבית אחר. ואם נשתתה ע"י ההליכה בטרקלין גדול ממקום למקום, או מחדר לחדר או מאגרא לארעא כשהיה דעתו לכך מתחילה, א"צ לחזור ולקדש.

אם יצא ממקום הקידוש מחמת איזה סיבה, וחזר למקום הקידוש, נחלקו הפוסקים אם צריך לחזור ולקדש, ועל כן לכתחילה יזהר בזה

מזאד, אך בדיעבד, ובפרט אם יצא לצרכיו, אין להחמיר ולקדש שנית, אך אם שנתהה מחמת אונס, וגם יצא חוזר, משמעו מהמ"א וכמה אחרונים שצריך לחזור ולקדש.

אם קידש על דעת לאכול מיד אפי' אם אירע לו אונס ולא אכל מיד אלא אח"כ, א"צ לחזור ולקדש, (אך אם יצא גם ממוקמו דעת כמה אחרונים שצריך לחזור ולקדש), ובהב"ל כתב לדון שהיכא שנשנתהה שלא לצורך סעודה, או שנשנתהה לזמן מרובה, אולי לא מהני מה שהיה דעתו לזה מתחילה.

אם לא היה דעתו לאכול מיד אלא להפסיק בדברים אחרים, והפסיק אפי' מחמת אונס, צריך לחזור ולקדש, וא"כ הפסיק לצורך הסעודה.

קידוש לאחרים כשאינו אוכל עמהם

מותר לאדם לקדש לאחרים או לקטנים, אע"פ שאינו אוכל עמהם, ואפי' כבר יצא בעצמו, כיון שעבורם זה מקום הסעודה. ואף שבברכת הנהנין אין להוציא אחרים כשהוא אינו נהנה, הכא כיון שהקידוש הוא חובה יכול להוציא גם בברכת הגפן, כיון שעיקרה נתקנה עבור הקידוש, ואפי' בקידוש היום יכול לעשות כן. אמנם אם הם יודעים לקדש בעצמם (ואפי' קטנים), לדעת השו"ע אין יכול להוציאם בקידוש שלו אא"כ יוצא בעצמו, ולדעת הפר"ח והארצות החיים מדינא יכול להוציאם בכל גוונא, אך לכתחילה מצוה שיקדשו בעצמם. **אלמנה** שאינה יודעת לקדש בעצמה, לא תכנס לבית אחר לשמוע הקידוש ואח"כ תלך לביתה, אלא יקדש אחר עבורה בביתה, וזה מועיל אף שהוא לא יוצא יד"ח בקידוש זה.

ולענין ברכת המוציא אין יכול להוציא אחרים אם אינו אוכל עמהם, (דאף שזה מצוה, אין המצוה אלא כדי שיהנה, שהרי אם נהנה ממה שמתענה איצ' לאכול), אך אם מקדש על הפת, דין ברכת המוציא כדין ברכת הגפן.

המקדש בביתו ושמעו אותו שכנו הדי בבית אחר, יכול לצאת בזה אם המקדש כיוון להוציאו והשומע נתכוון לצאת (כמו בכל פעם שיוצא מאחר), וחשיב מקום סעודה אם היה השלחן ערוך לפניו, או שבשעת הקידוש היה דעתו לערוך השלחן ולאכול לאלתו, ואפי' לכתחילה אפשר לעשות כן, וגם במקדש על הפת, וצ"ע שהרי לכתחילה בענין שקבעו יחד, וכשהשני בבית אחר לא חשיב קביעות. ובדוחק י"ל שכיון שהוא מכוון לצאת חשיב קביעות אפי' בבית אחר. ואם השכן לא יודע לקדש בעצמו מועיל אפי' אם המקדש עצמו לא אוכל. וכשמקדשים בבית המודרש משום מנהג לא יצא השומע אפי' אם נתכוון לצאת וסועד שם מיד, אא"כ נתכוון הש"צ להוציאו.

סימן רע"ד

לחם משנה

צריך לבצוע על שני ככרות שלימות, בין בשבת בין ביו"ט, זכר למן, וגם נשים מחויבות בלחם משנה.

לענין פת הבאה בכיסנין עיין בזה בסיומן קס"ח.

צריך שיהיו הככרות **שלימות**, ואם אין לו פת שלימה אינו מעכב, ויכול לקדש אפי' על כזית פת. ואם נשרף מעט ולא נחתך י"א דחשיב שלם.

הבצוע על לחם משנה נכון שיכוון לפטור בברכת המוציא את כל המסובים, וגם יאמר למסובים שיכוונו לצאת בברכתו, כדי שכולם יצאו בלחם משנה. וכשממוציא אחרים יאמר ברשות רבותי, אע"פ שהוא בעה"ב או הגדול, והוא מדרך ענוה.

מאזיה ככר יבצע - יאחז שתי הככרות ביזו בשעת ברכת המוציא, ובלילה יבצע מהתחתונה, (והב"ח תמה על זה דאין מעבירין על המצוות, והט"ז נהג להניח את התחתונה יותר קרובה כדי שיפגע בה ראשונה, או) שיקח העליונה בשעת ברכת המוציא ויניח אותה למטה יבצע עליה, ובוים השבת או בליל יו"ט יבצע מהעליונה. והרשב"ל והש"ה"ה נהגו לחתוך את שתי החלות, וכן הסכים הגר"א, ואם מקפיד על ההוצאה, יעשה ג' חלות גדולות וג' קטנות, ובכל סעודה יבצע אחת גדולה ואחת קטנה, והעולם נהגו לבצוע רק על אחת.

בציעת הפת בשבת

אם אין לו בשבת אלא פת עכו"ם מותר לאכול ממנה.

לא יחתוך בככר עד אחר הברכה, והמדקדקים רגילים לרשום בסכין לפני הברכה.

מצוה לבצוע פרוסה גדולה שתספיק לו לכל הסעודה, ולא מיחזי כרעבתן כיון שאינו עושה כך בחול.

אין המסובים רשאים לטעום עד שיטעם הבוצע אע"פ שכבר נתן להם חלקם, או שיש לכל אחד ככר אחד לאכול ממנו, אבל אם יש לכל אחד לחם משנה אע"פ שיוציאם בברכתו יכולים לטעום לפניו.

סעודת הלילה והבוקר אין לעשותם בלא פת, אף ההמקילים לענין סעודה שלישית. ואם אינו יכול לאכול פת בלילה מחמת אונס, יקדש בלילה ויאכל מיד אחר הקידוש כזית מחמשת המינים או שישתה רביעית יין, ויאכל ג' סעודות ביום.

סימן ער"ה

מה אסור לעשות לאור הנר בשבת

חכמים אסרו לעשות דברים הצריכים עיון לאור הנר בשבת, מחשש שמא יטה את השמן אל ראש הפתילה כדי להגביר את אור הנר, ונמצא מבעיר בשבת. ובסיומן זה יבואר: א' אלו דברים נחשבים לצריכים עיון ואסרו לעשותם לאור הנר. ב' באלו נרות שייך חשש זה. ג' האם יש התר להשתמש לאור הנר כשיש עימו עוד אנשים. ד' אופנים מסוימים שאין בהם חשש שמא יטה, האם גם בזה אסרו משום לא פלוג, או לא.

דברים הצריכים עיון כגון פליית כינים, או קריאה בספר אע"פ שאינו מוציא בפיו, או בדיקת ציצית, אין לעשותם לאור הנר, שמא יטה את הנר כדי לקרב את השמן לפתילה כדי שידלק יפה. ודבר הצריך עיון מועט, צ"ע אם מותר לעשותו לאור הנר.

אף ביום במקום אפילה אסור לקרות לאור הנר.

באיזה נרות יש חשש שמא יטה - אפי' אם הנר גבוה עשר קומות שאינו יכול להגיע לשם, או שהנר בעששית, או קבוע בחור שבכותל, אסור, שלא חילקו חכמים בדבר, ואם העששית סגורה במפתח נחלקו בזה הפוסקים, והא"ר מצדד להתיר אם נתן המפתח לאחר, דדמי לאומר להכיריו תן דעתך עלי שלא אטה. ומי שהוא גידם בשתי ידיו או שידיו קשורות מותר, (דאיתו אדם אין בו חשש שמא יטה, משא"כ היכא שהחילוק בדבר הנאסר אמרין לא פלוג).

נר של שעוה או חלב - לדעת השו"ע אף שלא שייך שמא יטה, מ"מ יש לחוש שמא יסיר את ראש הפתילה כדי להסיר חשכה, ונמצא שהוא מכבה. ולהב"ח בשם רש"ל ולהט"ז מותר כיון דכבוי הוי מלאכה שא"צ לגופה וכתב איסור דרבנן, והמ"א מסיק ששלא לצורך יש להחמיר, והא"ר הוא בשם המלבושי יו"ט שגם בשעוה שייך שמא יטה, וכ"כ הגר"א ששייך שמא יטה אף בשל שעוה וחלב, וכתב המ"ב דמ"מ בנרות הטובים שלנו שלעולם איצ' להטותם או להסיר ראש הפתילה, מותר לקרות לפניהם לכו"ע.

מה שנהגו לקרות לאור הלאמפ (עששית הדולקת בנפט או בשמן). אין להתיר בזה אלא אם כותב באותיות גדולות "שבת היום ואסור להדליק", ומדביק את זה במעוד יום על מקום ויסות האש. ובמסגרת השלחן מותר באופן שנותן הרבה נפט בלאמפ, וימשך מנע"ש את הפתילה לחוץ שיהיה אורו רב כמו שעושה בחול כשרוצה ללמוד, והתר זה אינו ברור, אך יש להקל בזה כדי שלא לבטל תלמוד תורה, ובפרט אם זה בציבור, או כל זל זה כשאר"א באופן אחר, אבל לכתחילה בביתו טוב ונכון שיעשה כמבואר בתחילת הדברים.

היושבים יחד **סביב למדורה** אסורים לקרות לאורה, ואפי' הם עשרה וקורים בענין אחד אסור, כיון שיושבים רחוקים זה מזה, וזה אסור גם למתירים בנר לקרות ענין אחד בשני ספרים, ועוד דכיון שזנבות האודים סמוכים להם אין אחד מכיר כשחבירו בא לחתות, ולכן אסור אפי' בסמוכים וקורים בענין אחד בספר אחד. ואף שמותר להשתמש לאור מדורה אפי' אם נעשית מדברים שאין עושים בהם פתילה בשבת, קריאה שצריכה עיון אסור. ואם מבקש מחבירו שיתן עליו דעתו שלא יחתה מותר. והט"ז אוסר לשבת סמוך לזנבות האודים כדי להתחמם, ויש מתירים.

בגדים דומים שצריך עיון כדי להבחין ביניהם אסור לבודקם לאור הנר, ואפי' להבחין בין בגדיו לבגדי אשתו, אם הם דומים, אסור, ובנר של שעוה וחלב יש להקל אם אינם צריכים עיון רב.

כוסות וקערות הדומות זה לזה, אסור לשמש שאינו קבוע לבודקם לאור נר של שמן זית או של שאר שמנים, (כדי להכיר איזהו כוס להניח על השלחן, ולר"ן הבדיקה היא כדי לראות אם הם נקיים), ובנר של נפט שאורו רב- ובלבד מ"א אסור, ולרמ"א מותר, ובעת הצורך יש לסמוך להקל, ובשמש קבוע אף לשו"ע מותר לבדוק לאור נר של נפט, וטעם ההתר משום נקיזות (ולכן בגדני"א אסור, וכנ"ל), ובשמן זית אם לא לשאול אין מורים להיתר שמא יסתפק ממנו, ואם עשה בעצמו אין מוחים ביזו כיון שהדבר מותר. ובשלחן עצי שטי"ם כתב שאין דין זה אלא בשמן זית ולא בשאר שמנים, אבל בטרז ובב"י משמע ששאר השמנים דינם כשמן זית.
בירושמי מותר לבדוק מה שבכוס ומה שבקערה לאור הנר, י"א מפני שזה לשעה, וי"א שמותר מנפי הנקיזות, ונ"מ ללקט ירק מותר הפסולת שלו, (והוא אין הלכה כטעם הראשון, שהרי אסור להבחין בין הגדים), וכשמעט מהרמב"ן והרשב"א שאין ההתר אלא כשאינו צריך עיון הרבה, וכן משמע במ"א, והגר"ז מקיל אפי' בצריך עיון הרבה.

אופני התר ופרטיהם

שניים מותר להם לקרוא יחד לאור הנר, מפני שאם אחד יבוא להטות השני יזכיר לו שאסור, ודווקא כשקוראים ענין אחד, אבל אם קוראים שני עניינים אפי' בספר אחד אסור, וי"א שבשני ספרים אפי' בענין אחד אסור, וכתב הרמ"א שכך נוהגים ולכן אסור לומר פיוטים בליל יו"ט שחל בשבת, אפי' בבית הנכנס דשכיחי רבים, וכ"ש יחיד בביתו, ואפי' בנרות של שעוה וחלב אסור במקום רבים, וכן אין לומר הזמירות בבית, אא"כ אמר להכירו לשומרו, ותפילות המצויות בפי הכל, או דברים שאדם רגיל בהם קצת מותר וכדלהלן. וכתב המ"א שהתר הקריאה הוא בגלל המצוה, אבל בדבר הרשות אסור, ובט"ז משמע שחולק על זה.

אסור לשניים לפלות כינים לאור הנר, אא"כ אחד מפלה והשני משמרו.

שומר - אם יש עמו אחר, בין אם האחר קורא בין אינו קורא, ואומר לו תן דעתך עלי שלא אטה, מותר, וה"ה אם אומר זאת לאשתו, אבל אם לא אמר לו לשמור, אפי' יש עמו רבים מבני הבית לא מהני, ויש להסתפק בקוראים שני עניינים, אי מהני שיאמר לשני שעמו לשומרו, דאפשר דכיון

שהוא טרוד בעיניו לא ישיגה היטב, (וכן ילה"ס כשקוראים בשני ספרים בענין אחד), ואולי יש להקל בזה במקום הצורך.

אדם חשוב אם ברור שאין דרכו להטות בחול אף בעת הלימוד, מותר בכל גוונא, וכתב הפמ"ג שבזמננו אין להקל בזה, ומ"מ בנר של שעוה וחלב אין להחמיר בזה.

תינוקות של בית רבן מותרים לקרוא לאור הנר, מפני שאימת רבן עליהם, ומשמע מהשו"ע שהתהר הוא אפי' כשאין רבן עמהם, מפני שהם חוששים שיבוא, ובא"י הביא הרבה פוסקים שחולקים על זה.

מלמד תינוקות מותר לראות לאור הנר מהיכן יקראו התינוקות, או לראות רק את ראשי הפרשיות או רק קצת מהפרשה בספר ולקרות שאר הפרשה או הסוגיא או המסכת בעל פה, כיון שהוא יודע את רוב הפרשה בעל פה, ואיכא הכירא שאינו מעיין בספר תמיד.

במה מדליקין - מותר לקרות במה מדליקין לאור הנר, שהרי הוא מזכיר הלכות הדלקה ואין חוששים שישכח ויטה, ומשמע שבקורא שאר הלכות שבת אסור.

יום הכיפורים - נוהגים לקרות במחזורים בליל יו"כ, מפני שאימת יוה"כ עליהם.

דבר שאדם רגיל בו קצת מותר לקרותו לאור הנר, ועל כן מותר לקרות את ההגדה בליל פסח שחל בשבת, (ואם לא למד מעולם ואין שגור בפיו כלל בלי סידור, ואין מי שישמרהו, אפשר דיש להקל אפי' בנר של שמן, כדי שלא לבטל מצות הגדה מן התורה). וכן המשכים בשבת לבית הכנסת מותר להתפלל ולומר שאר דברים לאור הנר, כיון שזה שגור בפיו יותר מההגדה, (אבל ללמוד אסור כיון שהלימוד צריך עיון).

נהגו לכסות את הקטנים שלא יהיו ערומים בפני נר שבת, משום ביזוי מצוה, ואף שבכל נר העומד בפניו ערום היו נכפה ואסור משום סכנה, יש לחלק בין קטנים לגדולים.

סימן רע"ו

שימוש בדבר שהנכרי עשה בשבת

חכמים אסרו לישראל לומר לנכרי לעשות עבורו מלאכה שאסור לישראל לעשותה בשבת, וכן אסרו חכמים לישראל להנות ממלאכה שהנכרי עשה בשבת עבור ישראל, ויש אופנים שאסרו להנות ממלאכה אפילו אם הנכרי עשה את המלאכה עבור עצמו. ומאידך יש אופנים שמותר להנות גם ממלאכה שעשתה עבור ישראל, וכדלהלן. (עוד נתבאר דיני הגאה ממלאכה שעשה נכרי לעצמו בסיומן שכי"ה, ודיני אזיזה לנכרי בסיומן ש"ו ובסיומן של"ח).

בעושה לצורך ישראל - נכרי שהדליק את הנר או עשה מלאכה אחרת בשבת עבור הישראל, אסור מדרבנן להשתמש בזה גם למי שהמלאכה לא נעשית בשבילו, דאם יהיה מותר יש חשש שיאמר לו לעשות את המלאכה, והאיסור בנר כולל כל דבר של היה יכול לעשות בלי הנר, ואפי' ללמוד או לאכול אסור. ואפי' קצב לנכרי שכרו מערב שבת, בין בקבלנות (שנותן לו דבר קצוב לכל הזלקה) בין בשכירות (שנותן לו דבר קצוב לכל יום), אסור, אפי' אם הישראל נמצא במלון אצל הנכרי.

אם יש ספק אם עשה לצורכו או לצורך ישראל יש להחמיר, אא"כ מצטרף לזה עוד ספק. בה"ל ד"ה מחצה על מחצה.

נכרי שעשה מלאכה דרבנן עבור הישראל מותר לאחר להנות ממנה, ולכן אם הובא דבר מוחץ לתחום אפי' מוחץ ליי"ב מיל מותר לאחר להשתמש בזה, אבל אם נכרי הנכיר ד"א מוחץ בשביל ישראל אסור לכולם להשתמש בזה, וכן הדין בהוצאה או בהנסה.

בעשה לצורך התר - נכרי המדליק את הנר לצורכו או לצורך חולה שאין בו סכנה, או לצורך קטן שבדבר שהוא צריך הרבה דינו כחשאיב"ם, מותר לכל ישראל להנות מזה,נר, אפי' אחרי שהנכרי גמר להשתמש בו (בה"ל ד"ה אבל), ואין חילוק בזה בין בית הישראל לבית הנכרי, ואפי' במכירו מותר, ואין חוששים שירבה בשבילו, דנר לאחד נר למאה, ובחולה שיש בו סכנה אף בהדליקו ישראל מותר. וכן נכרי שהצורכו את תנור בית החורף ראשי ישראל להכנס לבית החורף, וכן נכרי שהדליק **מדורה** לצרכים הנ"ל מותר לכל ישראל להתחמם מזה, ויש אוסרים במדורה אפי' בחולה שיש בו סכנה, דחיישינן שמא ירבה בשבילו, ולעת הצורך יש לסמוך על המקילים, ואם ידוע שאינו מכירזו שרי לכו"ע.

אם צריך לצאת מבית שהדליק בו נכרי נר וכדו' - נכרי שהדליק נר מעצמו בבית ישראל עבור הישראל, או עבור ישראל שנמצא במלון של נכרי, אינו צריך לצאת מהבית או מהמלון, אך אסור לעשות דבר שלא היה יכול לעשות בלי הנר, או להתחמם כנגד המדורה, (וא"צ להפוך פניו מהנר אלא ממידת חסידות, וברשב"א משמע להחמיר בזה), וזיהור את הנכרי שלא לעשות כך להבא, ואם רואה שהנכרי עומד להדליק עבורו אפי' בבית הנכרי, צריך למחות בו אפי' אם דעתו לצאת לחדר אחר, כיון שהנר והעצים של ישראל, וכ"ש אם עושה זאת בבית הישראל, דאז אפי' בקבלנות אסור. ואם אמר לנכרי לעשות כך צריך גם לצאת מביתו.

נכרי שהדליק קיסם או נר משמן שאסור להשתמש לפניו (כמבואר בסיומן רס"ד), אסור לישראל להשתמש בו.

אסור לומר לנכרי לתקן נר דולק, ואם הנכרי ניסה לתקנו מעצמו ונכבה ביזו והדליקו, מותר להשתמש בו כמנו בהדליקו לצרכו.

תמצית ספרי חפץ חיים

חומת הדת

לימוד מהנהגת העולם כמה צריך להתחזק בתורה- הנה מצינו במנהגו של עולם שבני השרים אינם יושבים בחצר אביהם להתענג וכו', אלא הולכים לבתי ספר מיוחדים ללמוד עבודת המלך, והסיבה לזה היא כי הם רוצים להיות בעצמם שרים ומפקדים ולעלות מדרגה לדרגה, וכל זה כדי למצוא חן בעיני המלך, ואומרים שכבוד זה לא ישוה לו שום תענוג. אמנם באמת כבוד זה כלל אינו ודאי, דשמא לא יצליח, או שיחלה, או שלא ימצא חן בעיני בן המלך, וגם כבוד זה הוא רק לזמן, ומ"מ אנו רואים שהם נושאים נפשם לכבוד הזה, וא"כ כמה אנו צריכים להתחזק בעבודת מלך מלכי המלכים, וכדכתיב "מאויבי תחכמני מצוותיך", והכבוד הזה הוא נורא מאד, שהקב"ה בעצמו יטייל עמו בגן עדן, ויתכבד לפני רבואות מלאכים ונשמות, ועל זה מסיים הפסוק "כי לעולם היא לי" שכבוד זה אינו זמני אלא לעולם ועד. (פרק ט"ז).

האדם צריך להתחזק בעבודת ד' בעולם הזה, כי אח"כ לא יוכל להשלים מה שחיסר- כתיב "דרשו ד' בהמצאו קראוהו בהיותו קרוב" ודרשו חז"ל פסוק זה על עשרת ימי תשובה, אמנם "בהמצאו" בא לעורר עוד רעיון נשגב, שצריך האדם לנצל את הימים שהוא נמצא בעולם הזה ללמוד תורה (שבוה הוא מדבר ממש עם הקב"ה), ולקיים מצוות, ולהודות לקב"ה בכל עת שירצה אף בלשון נוכח "אתה", ולבקש על נפשו, ולעלות לדרגות גבוהות, ולשוב בתשובה, כי כל זה לא יוכל האדם לעשות בעולם העליון, ואז יצטער על מה שהיה יכול לעשות ולא עשה, וכמה צריך להיות חביב על האדם כל יום מימי חייו, ולהזדרז לקנות לעצמו חיי נצח, בידועו שאח"כ לא יוכל לעשות מה שהוא עושה עכשיו, ואף אם יזדמן לו עניינים שיוכל להרויח בהם הרבה, לא יבטל מלימודו בשביל זה, כי על ידי זה יחסר לו מחלקו לנצח, ובשעת הדין שואלים את האדם "קבעת עיתים לתורה" והיינו שצריך לקבוע עיתים בכל יום, ואם לא היה לו שהות ביום צריך להשלים בלילה. ומי שישים ליבו לכל זה אשריו, ובודאי יעבוד את ד' בשמחה ובטוב לבב. (פרק י"ז).

החוטאים יהיו בעלי מומין לעתיד לבוא- הנה ידוע שרמ"ח מצוות עשה מכוונים כנגד רמ"ח אברים שבאדם, ואיאת במדרש שכל מצוה כאילו אומרת לאיבר המכוין נגדה עשה בי מצוה שבשבילי תזכה לעתיד לבוא, ביאור הדברים הוא, דהנה תחית המתים היא בזכות קיום התורה, ולעתיד לבוא יעמדו כל המתים כמזומם וכל האנשים יכירום, ואז יתרפאו כל המומים, אמנם כל המבטל במזיד מצוה אחת, יהיה אז בעל מום באותם אברים שלא רצה לקיים בהם רצון ד', וזהו כוונת הפסוק "ראו אתה וכו' ", והיינו כי עד עתה מנח הניסים והנפלאות התבוננתם שבכלכם שאני משגיח על עולמי, ולא ראיאתם בעיניכם את שכר הצדיק ועונש הרשע, אבל עתה תראו בראיה חושית ש"אני אמית ואחיה מחצתי ואני ארפה וכו' ", ואמי שמחצתי ועשיתי אותו בעל מום בחייו כעת הוא נרפא, ואלו שמתו שלמים יהיו שיקומו מחוסרי אברים, וכבר "אין מידי מציל", ויתפרסם לעין הכל כל מה שעשו החוטאים בחייהם, ויתביישו בזה מאד, וכולם ידעו שדין ד' אמת. (פרק י"ח).

תנא דבי אליהו פרק י"ח

גבי משה כתיב "ותצא אש מלפני ד' ", וגבי שלמה כתיב "וכל בני ישראל רואים ברדת האש וכבוד ד' על הבית, ויכרעו אפים ארצה וישתחוו" וגו'.

חשיבות לימוד התורה וקיום המצוות

פעם אחת בשני בצורת מצאני אדם אחד ושאלני מאין אני, ואמרתי לו שאני ממקום פלוני שכולם חכמים ורבנים, ואמר לי שב במקומי ואתה לך חיים ושעורים וכל מיני קטניות, אמרתי לו בני אפילו אם יאמר נותן לי אלף אלפים זיגרי זה אני מניח מקום תורה, שאין מלוין לו לאדם לבית עולמו ולגד דברי תורה ומעשים טובים.
כל זמן שישראל עוסקים בתורה ועושים רצון אביהם שבשמים, הקב"ה בעצמו נפנה אליהם לברכה, ואם אינם עושים כן חס ושלים הקב"ה נפנה עליהם לקללה.

גודל ענין וחיוב החזקת התורה- אמרו חז"ל ג' מפתחות לא נמסרו ביד שליח, גשמים (שזה כולל פרנסה), יולדת ותחית המתים. והטעם בזה הוא כי מלאך אפי' של רחמים לא היה נותן פרנסה למי שאינו ראוי, וכן בזמן לידה כיון שאז העוונות נבדקים היו רוב היולדות מתות, ותחית המתים לא היתה אלא ללומדי תורה בעצמם, (והשאר היו רק מתעדנים בגן עדן עבור המצוות), אבל כשהמפתח אצל הקב"ה, הוא נותן לחם לכל בשר, והיולדות נשארות בחיים (אא"כ אינם זהירות בנדה הדלקת הנר וחלה), וגם מחזיקי התורה עומדים בעת התחיה, והנה היום נתמעטו בעלי התורה, וצריך האדם להזדרז להחזיק תורה שמא אח"כ כבר לא ימצא את מי להחזיק, ואולי לא יהיה בכוחו להחזיק, ולא יסמוך שיצוה את בניו לתת מכספו ללימוד תורה, דשמא לא יספיק לצוותם, וגם מי יודע אם יקיימו בניו צוואתו, ומלבד זה אם כעת יש ישיבות שצריך להחזיקם, אין האדם יכול לפטור עצמו במה שיתן בסוף ימיו. והנה איתא בספרי שאפי' מי שלא למד ולא עשה (והיינו מחמת שהיה טרוד), אם החזיק את התורה הרי הוא בכלל ברוך המקים את התורה, ומאידיך מי שלמד ולימד ועשה, והיה בידו להחזיק ולא החזיק הרי הוא בכלל ארור, וטעם הדבר כי החזקת התורה היא קיום כלל ישראל, והקב"ה רצה שלכולם יהיה חלק בזה, ובעוונותינו הרבים לגודל המצוה נתגבר בזה היצר מאד, ועוון זה גורם שבתים חצרות ועיירות יתלשו ממקומם, ועשיר אינו יוצא ידי חובה בנתינה מעטה, וגם מי שדחוק בממון יתבונן בהוצאתו ויראה איך הוא מוציא כספו גם למותרות, וא"כ בודאי שמחויב לתת להחזקת התורה, שאם הוא משקיע בעולם הזה שדומה לפרוזדור, כמה עליו להשקיע בבנית הטרקלין לעצמו בעולם הבא. והמתבונן בזה ייטיב לו ד' בזה ובבא. (חתימת הספר).

חובת חינוך הבנים לפי דרך התורה- יסוד קיום האומה הוא חינוך הבנים לתורה ומצוות, ומצינו ענין זה בהרבה מקומות בתורה, ואבותינו קיימו דבר זה בכל לבבם, וכמה פעמים מסרו נפשם על התורה, כדי להורישה שלימה לבניהם, וחובת האב ללמד את בנו תורה שבכתב ותורה שבע"פ, אולם לאחרונה נתחדש מכשול גדול בענין זה, העשוי להשכיח את התורה והמצוות מזרענו, והוא שמלבד שלימוד הגמרא נתרופף אצל האבות והבנים, גם מלמדים דברי הבאי במקום או יחד עם לימוד החומש, והנערים אינם מבדילים כלל בין דברי אלוקים חיים לדברי ההבלים, ואם אין גדיים אין תיישים ח"ו, ועלינו להתעורר וללמד את בנינו כמו שנהגו תמיד. ונביא כאן עיקרי סדר הלימוד והחינוך כפי שהסכימו גדולי ישראל: א' לימוד חמשה חומשי תורה על פי הפשט הישר והכשר עם פירוש רש"י והראשונים ולפי קבלת חז"ל, שזה מחנכם לאמונה ולמידות וליראת שמים ולידע את האסור והמוותר, ואשרי הזוכה ללמדם גם גמרא. ב' לחפש מלמדים מומחים ויראי שמים ומדקדקים במצוות דאורייתא ודרבנן, שיחנכו לאהבת תורה ויראת שמים ומידות טובות, וירגילו את הבנים במשמרת המצוות באופן שיורגלו לעשות כן בכל ימי חייהם.ג' כל אחד מחויב להקדיש זמן לפקח על חינוך בניו. ד' להסביר לאמהות ולהמוון העם שבחינוך הישר תלויה יהדותם של הבנים. ובזכות מצות "ושנתם לבניך" נזכה ל"וכל בניך לימודי ד' וכו' ". (מאמר דרך התורה).

כבוד שמים

המכשול בחטאי בלשון מצוי, והאיסור חמור, וצריך ללמוד ההלכות, וספר זה מטרתו לעורר על גודל השכר והעונש התלוי בזה- הנה כבוד שמים הוא ע"י שהאדם מחבב את המצוות וזוהר בהם, והמבזה את המצוות כאילו מבזה את הקב"ה, ואם האדם מבזה מצוה מסוימת הוא מחסר מעצמו את הכח של אותו אבר שכנגד מצוה זו, והנה אצלנו מצוי מאד שהמצוות התלויים בדיבור קיומם רפוי, ואף אם מתחרט לאחר זמן לא רב האדם חוזר וחוטא בזה, וזה דבר שאינו מצוי בעבירות אחרות, ואדם עלול להכשל בעוונות אלו בתמידות, ולעתיד לבוא יתבעו ממנו אפי' שיחה קלה וכ"ש איסורים חמורים אלו, ואין שום עצה לחטאי הלשון אלא ללמוד הלכותיהם מתוך ספרי ההלכה, ולא מספיק לזה ספרי מוסר, מפני שזה אינו רק ענין מוסרי, ובאמת התורה מאריכה בזה יותר מעל שאר ענייני התורה, (ומצינו שהמדבר לשון הרע עונשו גדול בעולם הזה ובעולם הבא, והמלאכים שונאים אותו ומחפשים לעורר דין עליו, והוא מתועב לפני הקב"ה, והמלאכים שונאים אותו ומחפשים לעורר דין עליו, וגם הקב"ה בעצמו שונא, וזה גורם לעכב את הגאולה (כמו שזה גרם לחורבן), ורצון הקב"ה שיהיה האדם ישר וטוב לחבירו, והעושה היפך זה גורם צער לקב"ה), ולזה נתחבר הספר חפץ חיים לפרט הלכות לשון הרע ורכילות, ובספר זה יובאו מאמרי חז"ל בגודל השכר והעונש התלוי בדבר זה. (פתיחה).

גודל שכר השומר פיו- א' נקרא "איש". ב' מביא עצמו לידי השפעה בעולם הזה. ג' ניצול מגיהנום. ד' זוכה לדרגה גדולה בגן עדן. ה' לפעמים ע"י חסימת פיו, כגון בשעת מריבה, זוכה שהעולם מתקיים על ידו. ו' ממשיך קדושה על עצמו (והחוטא ח"ו עושה להיפך). ז' השומרים פיהם בגלוי ובסתר זה אות שהם יראי שמים, ומצוה זו תעיד עליהם לעתיד לבוא. ח' היושב ולא עובר עבירה נותנים לו שכר כעושי מצוה. ט' המרגיל עצמו בזה מגדיל זכותו עד לשמים, (משא"כ להיפך). י' הנזהר מלקבל לשון הרע ד' לא מקבל עליו קטרוגים, מידה כנגד מידה. י"א החוטא לא במהרה יגמר דינו לחיוב, אם לא שיש עליו עוון לשון הרע. י"ב יתבונן שאילו היה היצר מנסה להחטיאו בזנות ודאי היה נמנע, ואמירה בפיו חמורה מן העושה מעשה. י"ג לשון הרע גורם לסילוק שכינו. י"ד לשון הרע גורם שבית המקדש לא נבנה, וא"כ המדבר לשון הרע הרי הוא שותף בחורבן בית המקדש. ט"ו המדברים לשון הרע נקראים למעלה בשם חצרות רשע ושורה עליהם רוח טומאה נוראה ונדונים יחד בעונש החמור, וכל בר דעת יברח מזה כמו מאש. ט"ז על ג' עבירות נפרעים מהאדם בעולם הזה והקרן קיימת לעולם הבא, ע"ז גילוי עריות ושפיכות דמים, ולשון הרע כנגד כולם. י"ז עתיד הקב"ה לחתוך לשונם של בעלי לשון הרע. י"ח יתבונן כמה שעות הולכות לריק ע"י דיבורים אסורים, ועתיד אדם לתת דין על מעשים הרעים שעשה, וחשבון על המעשים הטובים שהיה יכול לעשות בזמנים אלו. י"ט בשעה שהאדם מדבר לשון הרע עומדים עליו מלמעלה וכותבים כל דיבור שיצא מפיו. כ' ע"י דיבור לשון הרע האדם מאבד את התורה והמעשים טובים שעשה, ודיבוריו נטמאים ע"י הדיבורים האסורים. (פרק א').

ואלמלא מקרא כתוב א"א לאומרו, דכתיב "הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל", וכן שומר הקב"ה את ישראל שלא יתערבו בהם פסולי חיתון, וישראל כפויי טובה ועושים דברים מזכורים ומבעטים ביסורים, והקב"ה שכבר גזר שיהיו בניו ועבדיו מצרפם ומזקקם כזהב וככסף.

אשרי אדם שמרבה בישיבה ומפלפל בטורח וממעט בסחורה ויושב והוגה בדברי תורה בכל יום תמיד. בקשו רחמים על בעלי בתים שיעסקו בתורה ודרך ארץ, ועל העוסקים עם הציבור שיעסקו עמהם לשם שמים, והקב"ה משלם שכר דרך ארץ בעולם הזה והקרן קיימת לעולם הבא, שאין בעלי בתים נעקרים מן העולם ויודים לארץ אלא בשביל גסי הרוח, שבזמן שישראל אוכלים ושותים ומבעטים מתוך הטובה, ואינם עוסקים בדרך ארץ ובדברי תורה, באה רעה לארץ. וכדי שלא יבוא אדם לידי גסות הרוח, ויסתכל בעצמו וידע שלאחר מיתה יהא ערפ רימה ותולעה, וישא עיניו לשמים ויאמרו מי ברא את אלה בחכמה ובתבונה וכולם תלויים במאמר שפתי, ויסתכל במעשי ידיו של הקב"ה באדם ובבהמה וכו' שמונותיהם ונשמת כל אחד מסורים בידי הקב"ה, וחייב אדם לשבח ולברך לשמו של מי שאמרו והיה העולם על נפש רוח ונשמה שהוא נותן בערב לבעל הפקדון והא מחזירה לו בבוקר.

^[1] ג' מפתחות לא נמסרו ביד שליח, גשמים (שזה כולל פרנסה), יולדת ותחית המתים

לעולם יאה אדם נאה בביאתו, חסיד בישיבה ערום ביראה ומרבה שלום עם אביו ועם אמו ועם רבו שולמו מקרא ומשנה ואפילו עם כל אדם שבעולם, שנאמר "מענה רך ישיב חמה".

אשרי האדם שאין בו עבירה ויש בו מעשים טובים ותלמוד תורה ושפל ברוך וענוה, עליו אומר הקב"ה זהו הדר עמי במרום.

אמרו חכמים מעשיך יקרבך ומעשיך ירחקך, הא כיצד עשה אדם דברים מכווערים ושאינם ראויים, מעשיו מרחיקים אותו מן השכינה, אבל אם עשה מעשים טובים, מקרבין אותו אצל השכינה.

ברוך המקום ברוך הוא שבחר בחכמים ובתלמידיהם ובתלמידי תלמידיהם ומקיים עליהם במדה שאדם מודד בה מודדים לו, כשם שהם יושבים בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ובכל מקום שהוא פנוי להם וקוראים ושונים לשם שמים ויראה בלבבם ומחזיקים דברי תורה פניהם, ומקיימין עליהם "טוב לגבר כי ישא עול בנעוריו", כך כביכול אפילו אם הם ישאלו את כל העולם כולו בשעה אחת הקב"ה נותן להם מיד.

מידת בשר ודם קללתו מרובה מברכתו, אבל הקב"ה ברכתו מרובה מקללתו, שביך את ישראל מא' ועד ת', מ"אם בחוקותי" עד "קוממויות", וקללם מו' עד מ', מ"ואם לא תשמעו לי" עד "געלה אתכם".

ברוך המקום ברוך הוא שבחר בישראל מתוך ע' לשונות, ונתן בהם חכמה בינה דעה והשכל שיהיו בוטחים בו בכל עת ובכל שעה.

קומי רוני בלילה, אין רננה אלא שמחה, מפני מה, "כי הנני בא ושכנתי בתוכך", דבר אחר אין רינה אלא לשון שבח, שכל זמן שישראל עושים רצון אביהם שבשמים הקב"ה בעצמו ומשבח את שמו הגדול בפניהם.

מה יעשה אדם שבאים עליו יסורים - מי שבאים עליו יסורים יעמוד בחצי הילדה וישמו של מי שאמר והיה העולם, שנאמר "חצות לילה אקום להודות לך על משפטי צדקך", ומיחן היה דוד יודע זמן חצות, כינון היה תלוי למעלה מראשיתו ובזמן חצות רוח צפונית מנשבת בו ומנגן מאיליו. לטובת האדם באים עליו יסורים, ולא יאמר צדיק אני, ולא יאמר שהוא צדיק, אלא יודיע לעצמו שהקב"ה לא נושא פנים לשום אדם, וכתוב "ודעת עם לבבך כי נאשר ייסר איש את בנו ד' אלוךך מייסרך". וחייב אדם לברך ולשבח לשמו של הקב"ה על כל הטובות והרעות בשמות לו, כיצד: פגע בו ארי ולא אכלו ויברך וישבח לשמו של הקב"ה, שמת לארי היה מזומן, הכהו קוץ במקום בשר יברך וישבח שלא הכהו במקום גידים ועצמות, וכל המתפלל ונותן הודאה על הקלות, כאילו התפלל ונתן הודאה על החמורות.

אמר דוד לקב"ה אלמלא כתבת בתורה "פוקד עוון אבות על שלשים ועל רבעים" אין אדם חי על פני האדמה נחרב העולם כולו, שאתה רחום וחנון וחסיד וצדיק ונותן לאיש כדרכו וכמעשיו, מפני שאתה חפץ בטובה לעשותה בשמחה ולא ברעה לעשותה באנחה. עוד אמר ועל לפני הקב"ה עשיר בקנאת הפנים על שם ממונו שנתן לעניים. ועני נקרא לפניו כשבו עומד גברא בתורה וקורא ומשבח וישאילם בן מי זה, הא למדת שאין הקב"ה נותן בנים בעלי תורה אלא לעניים.

בני אדם נעצרים מלהיות להם בנים מפני שהקב"ה אוהב אותם אהבה גמורה ושמת בהם ולפיכך מצערם כדי שירבו רחמים עליו, כמו שהיה באברהם ויצחק ורחל ותנה.

פעם אחת נחלקו החכמים אם אליהו בא מזרעה של רחל או מזרעה של לאה, באתי ואמרתי להם אין אני בא אלא מזרעה של רחל מבנימין, אמרו לי ולא כהן אתה, ולא כך אמרת לאשה האלמנה "עשי לי משם עווגה קטנה והצאת לי ולך ולבנך תעשי באחרונך" והייתי הלה, אמרתי להם אותו תינוק משיח בן יוסף היה והעווגה היתה לרמז שאני יבוא לפניו.

ההכנה למתן תורה ולמעבר הירדן, ומלחמת העי - לפני מתן תורה אמר הקב"ה לישראל שיקדשו עצמם ב' ימים, ומשה אמר להם שיכינו עצמם ג' ימים, ויבדלו מאשה ומעבירה ומגזל ומכל דבר מכווער כדי שיהיו טהורים כשיעמדו על הר סיני. וכן יהושע אמר להם שיבדלו

מעבירה ומגזל ומדבר מכווער ויעשו תשובה והיו בקדושה וטהרה כשיעברו בירדן. מה כתיב בתורה "ויהי בהיות יהושע ביריחו וכו' ויאמר של צבא ד' אל יהושע של נעלך מעל רגליך כי המקום אשר אתה עומד עליו קודש הוא" שיצא מלאך להחריב את העולם, מפני שבטל המן ובטלה התורה והיה צריך להיות בבל ולהסיר נעליו. וכשיצאו לעשות מלחמה בעי נפלו מהם ל"ו צדיקים, ובאו יהושע והזקנים ונפלו על פניהם ארצה לפני ארון ד', וד' ענה הטא ישראל לקחו מן החרם ולא ינצחו אם לא ישימידו החרם מקרבם, שאל יהושע מי עשה מעשה זה, אמר לו הקב"ה וכי אני מדבר לשון הרע, לך והטל גורלות, עד שנולד עכן, באותה שעה הבה עכן כביה גדולה ואמר וכי בגורל אתה בא עלי, אל היית משלך גורל גורל ענה על איתמר וכי לא היה יוצא אחד מהם, אמר לו יהושע אל תוציא לעז על הגורל מפני שעתידה ארץ ישראל להתחלק בגורל, אלא עשה תשובה ותן תודה כדי שתבוא לעולם הבא, והודה עכן, ורצו העם והביאו את מה שנטל עכן ליהושע, ויהושע זרקם לארץ ואמר העל אלה יפלו ל"ו צדיקים רוב סנהדרי גדולה, אמר לו הקב"ה מה עשית אני אמרתי אצרוך בני ועבדי כדי שידעו שאני מכיר לב כל אחד, והיה יהושע מתאבל והולך עד שאמר לשון הרע על הקב"ה שנאמר "ויאמר יהושע אל העם לא תוכלו לעבוד את ד' וגו', אמר לו הקב"ה מה זה יהושע שוב אמרת לשון הרע לפני, אמרתי למשה "ועתה הניחה לי ויחר אפי בהם ואכלם" וגו', וכיון שעמד בתפילה לפני שמעתי תפילתו וסלחתי לישראל, השיב יהושע אל אמרתי כך לישראל אלא כדי שיראו מפניך ולא יחטאו ויעבדוך בלבב שלם, באותה שעה היה הקב"ה מגפף ומנשק את ידיו של יהושע על חממתו ועל בינתו, מיד אמר יהושע לישראל זה שכרי מכס שאני מדבר ועמכם בכל שעה ליראה את ד' ולעובדו בלבב שלם.

גנות הגאווה ומעלת הענוה - לא יאמר אדם בלבו הואיל ואין בי עבירה ואין בי עון וחטא אתגאה על הבריות ואתגדל עליהם ביותר, אלא כך יאמר לא אעשה כן כדי שיתמלאו ימי, וידע האדם שרוח נמוכה ורוח שפלה נוה לפני הקב"ה יותר מכל הובחים שבתורה, שנאמר "זבחי אלקים רוח נשברה לב נשבר ונדכה אלקים לא תבזה", מכאן אמרו חכמים אם אדם מקריב עולה שרע עולה בידו וכן במנחה ואשם ושלמים, אבל כל מי שזדנתו שפלה מעלה עליו הכתוב כאילו הקריב כל הובחים שבתורה, וכן אמר יעקב אבינו ליוסף בני אל תאמר הואיל ואני מלך ואין בי עבירה ועון וחטא אתגאה על הבריות ואתגדל עליהם ביותר, אל תעשה כן כדי שיתמלאו ימך, ולא נתן הקב"ה לאדם חכמה ובינה דעה והשכל אלא לקדש שמו הגדול.

ביאור הפסוק שפכי כמים ליבך נוכח פני ד' - כתיב "שפכי כמים ליבך נוכח פני השם", מה מים הללו רבים לכל באי עולם, כך בכל איבריו צריך אדם לעשות רצונו של הקב"ה. דבר אחר מה מים הללו קורת רוח הן לכל באי העולם בין בימות החמה בין בימות הגשמים, כך יאה אדם עושה קורת רוח הקב"ה לעולם כל ימי חייו. דבר אחר מה מים הללו חיים הם לכל באי העולם, כך בית ישראל לא כפרתם בכל מקומות מלכותם ואין מקתימין אלא בדברי תורה. דבר מה מים הללו אין בניינו של העולם אלא במים, כך אין העולם עומד אלא במים, מה מים אלמלא מים אין העולם יכול לעמוד, כך אלמלא ישראל והתורה לא נתקיימו שמים וארץ. דבר אחר מה מים הללו אדם נותן זרעים בארץ ומעביר עליהם מים מצמיחים ומגדלים פירות וחיים מהם כל באי העולם, כמו כן יהיו בני ישראל לעתיד, ובאותה שעה יתחלקו ישראל לארבעה כתות "זה יאמר לד' אני (אלו צדיקים גמורים) זה יקרא בשם יעקב (אלו בני הרשעים) זה יכתוב ידו לד' (אלו רשעים שעשו תשובה) ובשם ישראל יכנה (אלו גירי אמת). דבר אחר מה מים הללו מקוה טהרה הם לישראל ולכל אשר נברא בעולם, כך דברי תורה הם מקוה טהרה לישראל, בא וראה כמה גדולה כחה של התורה שמטהרת את פושעי ישראל בזמן שעושים תשובה אפי' מעבורה זרה שבידם. דבר אחר מה מים הללו הולכים בנהר ושוב אינם חוזרים, כך כל יחיד ויחיד מישראל שעשה מריבה עם חבירו לא ישמור עליו קנאה ונקמה בלבבו ולא יתגאה עליו, ודברי תורה לא ימנע ממנו, ולא יאה גיגיל להשיב דברים כנגד ב"ד של מעלה, שאם יזדקק לך להוכיחך אי אתה יכול לעמוד בתוכחות, הא כיצד עבר אדם עבירה בשנה זו כיון שהגיע יום הכפורים והתוודה עליה מחל לו הקב"ה עליה,

לשנה האחרת לא יזכרו לו ביותר, וכן שנו חכמים במשנה אם היה בעל תשובה לא יאמר לו זכור מעשיך הראשונים, ואם היה בן גוים לא יאמר לו זכור מעשה אבותיך, שנאמר "וגר לא תונה" וגו', ואומר "לא תלך ורכיל בעמך".

מעלת משה ואהרן וגנות דתן ואבירם - דבר אחר "לא תלך רכיל בעמך" שלא תהא רך בפין וקשה בלבבך. דבר אחר מה ורכל זה עמו מאה מיני בשמים, אף כל חכם וחכם מישראל יש בו כמה מאות דברי תורה לאמיתו, ויש בלבבו מאה מחשבות של מקרא ומאה של משנה ומאה מיני תשובות של תלמוד, וכיוצא בהן אתה אומר אצל רשעים כמו דתן ואבירם, שנתנוכל כל אחד מהם לעשות מריבה עם חבריהם, ויש בהם מאה מחשבות של גזל ומאה של עריות ומאה של שפיכות דמים. דבר אחר צא ולמד ממשה ואהרן שנתכוונו ועשו שלום בין ישראל לאביהם שבשמים ובין ישראל למשה בחכמים לעמי הארץ ובין חכם לחכם ובין אדם לחבירו ובין איש לאשתו, ומתוך דרכיהם הטובים נקבע שם טוב להם ולבניהם ולבני בניהם עד סוף כל הדורות, אבל דתן ואבירם הרשעים שנתכוונו ועשו מחלוקת בין ישראל לאביהם שבשמים וכו' (כנ"ל) ומתוך דרכיהם הרעים נקבע שם רע להם ולבניהם ולבני בניהם עד סוף כל הדורות, שנאמר "הוא דתן ואבירם". דבר אחר הוא דתן ואבירם שזכרו למשה במצרים "מי שמך לאיש שר ושופט עלינו", ואמרו למשה במצרים "ירא ד' עליכם וישפוט אשר הבאשתם את ריחוני בעיני פרעה", והם אלו שהותירו מן המן, מכאן אמרו כל מה שאתה יכול לתלות ברשעים תלות עליהם. וכי מה טיבו של אדם שמתכוין ועושה מריבה על מי שאמר והיה העולם, אלא בא הכתוב ללמדך שכל מי שעושה מריבה על ת"ח כאלו עושה מריבה על מי שאמר והיה העולם, ולפי שהיו יודעין דתן ואבירם במשה ואהרן שכשרים ובני עולם הבא הם, עמדו עליהן להורגם בלשונם, וכן יודעים דואג ואחיתופל בדוד מלך ישראל שכשר וכן עולם הבא הוא, והם עמדו עליו להורגו בלשונם, לכך נאמר עליהם "יכרת ד' כל שפתי חלקות לשון מדברת גדולות" וגו' לפי שהיא העבירה הגדולה. ברוך המקום ברוך הוא שאין לפניו משוא פנים כשם שחלקו לו כבוד לאחיתופל וקראו לו יועץ, וכשם שחלקו כבוד לדואג האדומי וקראו לו גבור, לפי גודל כבודם כן הוא גודל פורענותם, ואמרו חכמים שכך אמר דוד אף שיחתך לא תזכר בבית המדרש, וישורשו מארץ חיים סלה, והיינו מהעוה"ב שהצדיקים חיים וקיימים בו לעולם ולעולמי עולמים.

גנות ועונש העבירות

פעם אחת ראיתי עיר גדולה ובה מלמד תינוקות שמלמד מאתים נערים בני י"ח ועשרים, לשנה אחרת מתו כולם ולא נשארו אלא הקטנים, והייתי בוכה ומתאנח, עד שבא מלאך ואמר לי שהם היו עושים דברים מכווערים ומוציאים שכבת זרע חיים ולא היו יודעים שהמיתה משיגתן.

מה ששנו במשנה שאשה אחת מתייחדת עם שני אנשים אין הלכה כן, שאם יבוא עליה שני עבירה אין כאן עדות שלימה, ורק עם שלשה מותר, וכל זה בתלמודי חכמים גדולים, אבל בפריצים אסור אפילו במאה. ועוד שנו במשנה רווק או אשה או מי שאין לו אשה לא ילמדו סופרים, ולא ירעה רווק בהמה, ולא ישנו שני רווקים בטלית אחת, וכל מי שעסקו עם הנשים לא יתייחד עם הנשים.

ברוך המקום ברוך הוא שאין לפניו משוא פנים, כשם שהרשעים מספרים לשון הרע ועוולה עד כסא הכבוד, כמו כן יורדין מלאכים מפני הגבורה ונותלין אותן הרשעים ומשליכין אותן לתוך עומקה של גיהנם, ואומרת הגיהנם אין לי יכולת לפרוע להם ז' כפי עונש שלהם, דבעל הלשון הרע חטא מן הארץ עד לרקיע, אלא שר בו חיציץ מלמעלה תחילה ואחר כך יקבל ממני גחלי רתמים מלמטה.

רשעים גמורים הרי הן בתוך הגיהנם כציר ומוריים בתוך הקדירה, מה קדירה זו כיון שנותנין בתוכה ציר או מוריים מיד היא נחה כך הגיהנם כיון שנותנין בה פושעי ישראל מיד היא נחה.

ברוך המקום ברוך הוא שאין לפניו משוא פנים, שהרשעים העוברים עבירות בחדרי חדרים ובמסתרים, הקב"ה יחפש עונותיהם מתוך אורות נורות.

חדש

גיתן להשיג שוב את הסט תנציח הש"ס (ללא תוס', ורש"י חלקי) על כל הש"ס במחיר 120 ₪. ותנציח משנה ברורה, 6 חלקים ב6 חוברות. עלות חוברת 10 ₪ סט 50 ₪.

כמו כן גיתן להשיג את סיכוני תנציח ההלכה (עם טור ובי' שו"ע וגו"כ), על הלכות שבת, מועדים, גדה ומקואות.

נקודות נמכרה בירושלים בני ברק מודיעין עילית בית שמש אופקים רכסים ועוד.

לפרטים 052-7692282

**קיבלת תועלת מהגיליון?
באפשרותך לזכות לזמנים נוספים,
גיתן לתרום ב'נדרים פלוס' קופת 'תנציח'**

מבחני 'לדעת'

מבחן שבועי על דף היומי ומשנה ברורה הפך חיים ואהבת חסד

גיתן לעשות את המבחנים מיום שישי עד יום שלישי בשעה 7:00 בבוקר:

- בטלפון 0737-289-669

- במייל 7692282@gmail.com

- בנדרים פלוס קופת לדעת.

הגרלות: בכל שבוע על 500 ₪ במזומן, זיכוי 300 ₪ ברשת 'יפה גוף', 101 זוכים בזיכוי 100 ₪ ברשת 'יפה גוף'.

חדש- מבחנים גתן על העמוד היומי

סיכוני תנציח

גיתן להשיג את גיליונות סיכוני תנציח החדשיים על הדף היומי / משנה ברורה ומוסר (לפי סדר הדף היומי בהלכה).

- בנקודות ההפצה

- במייל 7692282@gmail.com

- בפקס 0799-414144

גיתן לקבל במייל גיליון תנציח ההלכה הכולל סיכום מקיף (גמרא טור ובית יוסף שו"ע וגושני"ב) על החומרה החדשי.

בנוסף גיתן לקבל במייל סיכומים על כל מסכתות הש"ס, ועל כל המשנה ברורה, ועל תנ"ך וספרי מוסר, או סיכומים לפי סדר הלימוד של: העמוד היומי, חבורת ש"ס, קנין ירושלמי, דף הכולל, קנין הלכה, תרי דף, אורייתא, ומפעל הש"ס.

הסיכומים מיועדים לחזרה בלבד ואין לסמוך להלכה.

תמצית
סיכומי גמרא, הלכה ומוסר
7692282@gmail.com

לראות
מכתמים שמועילים
בדף השמיני מערב, חתומה ומוסר
0737-289-669

מבחינים ב'משנה ברורה' ו'חומת הדה'

תשרי תשפ"ה

ניתן לשמוע שיעורים על פרה"ש
ש"ן ומועדים, משנ"ב, ספרי מוסר ועוד
בטלפון 03-6171132

ניתן לעשות את המבחנים
בכ"ל: 0737-289-669
7692282@gmail.com
ובעמודי 'נדריים פלוס' (דעת)

מבחן 135 פרשת בראשית

משנה ברורה

מסימן רע"א סעיף י"ד עד רע"ב סוף סעיף ח'

האם דווקא המקדש צריך לשחות מכוס של קידוש?
א' רוב כוס.
ב' מלוא לוגמיו.
ג' רביעית.

האם דווקא המקדש צריך לשחות מכוס של קידוש?
א' כן.
ב' דווקא שתיית מי שיצא ידי חובה בברכה מועילה.
ג' גם שתיית מי שיצא ידי חובה בברכה מועילה.

מתי צריך המקדש לשפוך מכוס שלו לכוסות של המסובים?
א' אם כוסם פגום.
ב' גם אם כוסם אינו פגום.
ג' בכל אופן אינו צריך לשפוך ככוסם.

האם אפשר לקדש על יין מגולה?
א' אם היה מגולה שעה מועטת, ולא נמר טעמו וריחו, אפשר במקום שהיין ביוקר.
ב' אם היה מגולה שעה מועטת, ולא נמר טעמו וריחו, אפשר רק אם אין לו אחר.
ג' מעיקר הדין אסור, והאידיא שאין מצויים נושעים מותר.

האם אפשר לקדש על יין מניתו?
א' לא.
ב' מותר, ומצוה מן המובחר ביין ישן, והיינו שעברו עליו מ' יום.
ג' מותר, וזה מצוה מן המובחר.

אלו ההיטות דלהלן אין מקדשים עליהם?
א' יין שבשולי החבית.
ב' יין מתוק מאד או שטעמו יין וריחו חומץ.
ג' מקדשים על היינות הנ"ל.

האם אפשר לקדש על יין מזוג שאין בו אלא מתיקות בעלמא וטעמו כמים?
א' לא, וברכתו כבטלה, ולא יצא ידי חובת קידוש.
ב' לא, אבל בדיעבד יצא ידי חובה.
ג' אפשר רק אם אין לו אחר.

חומת הדה

עד מאמר דרך התורה 'שמחייב כל אחד'

מי בכלל "ארוך אשר לא יקים את דברי התורה"?
א' רק מי שלא נמד ולא החזיק.
ב' אפי"ו מי שלמד אבל היה סיפק בי"ד החזיק ולא החזיק.
ג' רק מי שלא נמד בעצמו, אבל אם למד ולא החזיק אף שהיה יכול אינו בכלל הארוך.

האם האב חייב להשריש את האמונה בלב בנו?
א' לא.
ב' אינו מחויב, אבל כיון שאם לא ישריש בקרבנו את האמונה או"ל הוא לא ישמור מצוות הרי זה בכלל מצות חינוך.

מבחן 134 סוכות

משנה ברורה

מסימן רע"א סעיף ב' עד סוף סעיף י"ב

האם נשים יכולות להוציא אנשים בקידוש?
א' לא.
ב' כן, ולכתחילה יש להתמיר.
ג' כן, ובאנשים שאינם מבני ביתה יש להתמיר לכתחילה.

ממתי אסור לטעום לפני קידוש?
א' מזמן שקיעת החמה.
ב' ממתי שקיבץ עליו שבת, ואם לא קיבל להדיא אסור מזמן בין השמשות.
ג' מחצי שעה קודם זמן מערב.

מי שריה באמצע לאכול פת ולשחות יין וקידש עליו היום, האם צריך לברך הגפן בקידוש והמוציא על הפת (להכרעת הר"ב)?
א' לא.
ב' כן.
ג' הגפן לא והמוציא כן.

מי שנמר את הסעודה ושחה יין וקידש היום לפני שנטל מים אחרונים, מה יעשה?
א' פורס מפה ומקדש, ואינו מברך הגפן בקידוש.
ב' פורס מפה ומקדש, ומברך הגפן בקידוש.
ג' מברך ברכת החזון בלא יין, ואח"כ מקדש ואוכל סעודת שבת כדרכו.

מה יעשה מי ששכח לומר ויכולו בקידוש?
א' יקדש מתי שנוכח.
ב' ימתין למחר.
ג' אם טעם מתי שנוכח, אבל אם אכל ושחה ימתין למחר.

האם כשמקדש על הפת מכסים את הפת?
א' כן, מלבד בשעת ברכת המוציא.
ב' כן, גם בשעת ברכת המוציא.
ג' לא מכסים, כיון שטעם הכסוי הוא רק בגלל שתברכים הגפן לפני המוציא.

מה יעשה מי ששכח לומר ויכולו בקידוש?
א' לא יאמרנו אחר"כ.
ב' יאמר מתי שנוכח על הכוס.
ג' יאמר מתי שנוכח וא"צ כוס.

חומת הדה

עד חתימת הספר סוף מאמר ראשון

מהיכן אנו יודעים שתהיה תחית המתים?
א' מפורש בתורה ונשנה בבבליים.
ב' רק בקבלה אש מפי איש, וכל ישראל השיגו דבר זה במעמד הר סיני.
ג' אינו מפורש בתורה אלא בדברי הנביאים ככמה מקומות.

האם לנעוץ לבוא יתפרסמו מעשי בני האדם?
א' לא, אבל ידעו מדרגת כל אחד כמה השיג בעבודת השם.
ב' כל דבר שאדם עשה אפילו בצינעא יתפרסם לעיני הכל.
ג' המתעבים לא יתפרסמו, אבל מי שפגם נגמרי אבר אחד יראו כולם שהוא חסר את אותו אבר.

מבחנים ב'משנה ברורה' ו'חומת הדה'

תשרי תשפ"ה

לראות
מבחנים שמועילים
דרך הומי מערכת החתומות ומסר
0737-289-669

תמצית
סיכומי גמרא, הלכה ומוסר
7692282@gmail.com

ניתן לעשות את המבחנים
בכ"ל: 0737-289-669
7692282@gmail.com

ניתן לשמוע שיעורים על פרה"ש
ש"ק ומועדים, משנ"ב, ספרי מוסר ועוד
בטלפון 03-6171132

מבחן 137 פרשת לך

משנה ברורה

מסימן רע"ג סעיף ז' עד סימן רע"ו סוף סעיף א'

מתי א"צ לחם משנה?
א' ביום טוב.
ב' נשים.
ג' גם בשני האופנים הנ"ל צריך לחם משנה.

מה יעשה מי שאינו יכול לאכול פת בלילה מחמת אונס?
א' יאכל ג' סעודות ביום, ובלילה יאכל מה שירצה.
ב' יקדש בלילה ויאכל מיד כזית מחמת המים או שישתה רביעית יין, וביום יאכל ג' סעודות.
ג' יקדש בלילה ויאכל מיד כזית מחמת המים או שישתה רביעית יין, וא"צ להשלים ביום.

מה מותר לעשות לאור הנר?
א' קריאה ביום במקום אפל.
ב' בדיקת ציצית.
ג' שני הדברים הנ"ל אסורים.

באיזה אופן מותר לקרוא לאור הנר ע"י שומר?
א' רק כשהשומר לא קורא בעצמו.
ב' כשאמר לשומר לשומר.
ג' אם יש רבים מועיל גם כשלא אמר להם לשומר.

האם מותר לקרוא לאור המדורה?
א' אסור.
ב' אם יש שם כמה אנשים מותר.
ג' מותר בכל אופן.

איזה דבר נקרא שגור שמונה לקרותו לאור הנר?
א' רק דבר שיוצא בעל פה על בוריו כק"ש תפילת שמונה עשרה.
ב' גם פסוקי דמזרה וכדומה, אבל לא הגדה של פסח.
ג' גם דבר שרגיל בו קצת כגון הגדה של פסח.

מתי מותר להנות ממלאכה דאורייתא שנכרי עשה לצורך ישראלי?
א' מותר בשבת למי שהוכרי לא עשה את המלאכה בשבילו.
ב' מותר אם קצב לנכרי שכר מערב שבת.
ג' אסור גם בשני האופנים הנ"ל.

כבוד שמים

כל פרק א'

מתי החוסם פיו זוכה שמתקיים העונם על ידו?
א' כשנמנע מלדבר לשון הרע.
ב' כגון הבולס פיו בשעת מריבה.
ג' כשנמנע מלדבר בתפילה.

האם כאשר האדם נענש בעולם הזה על חטא לשון הרע מתכפר לו עיקר העוון?
א' כן.
ב' לא.
ג' תלוי בגודל העונש.

מבחן 136 פרשת נח

משנה ברורה

מסימן רע"ב סעיף ט' עד סימן רע"ג סעיף ו'

איזה יין נפטר בברכת הגפן של הקידוש?
א' רק יין ששותה בתוך הסעודה.
ב' גם יין ששותה אחרי הסעודה לפני ברכת המזון.
ג' צריך לכרך גם על יין ששותה בתוך הסעודה.

האם אפשר לקדש בפניה אחת ולאכול בפניה אחרת באותו חדר?
א' אפשר לכתיילה.
ב' לכתיילה טוב שלא לעשות כן, אך אם חשב בשעת קידוש לעשות זאת.
ג' לכתיילה טוב שלא לעשות כן, ואם חשב בשעת קידוש לעשות זאת מסתבר שאין להחמיר.

קידוש במקום אחד ע"מ לאכול שם, ונמלך לאכול בבית אחר או בחדר אחר באותו בית, מה דינו?
א' צריך לחזור ולקדש.
ב' א"צ לחזור ולקדש.
ג' בבית אחר צריך לחזור ולקדש, ובחדר אחר א"צ לחזור ולקדש.

באיזה אופן נחלקו הפוסקים אם צריך לחזור ולקדש?
א' כשיצא ממקומו לחוץ וחדר.
ב' כשאכל במקום הקידוש אבל בזמן הקידוש היה דעתו לאכול במקום אחר.
ג' כשקידוש על דעת לאכול מיד ושהה באונס.

האם מותר לקדש לאחרים כשאינו אוכל עמהם?
א' לא.
ב' כן.
ג' יכוב להוציאם בברכת הקידוש אבל לא בברכת הגפן.

איזה אכילה נחשבת קידוש במקום סעודה?
א' רק פת.
ב' פת או מני תרומא, ולגבי יין יש מחלוקת ואין להקל אלא במקום הדחק.
ג' פת או מני תרומא ויין, ולגבי פירות יש מחלוקת.

האם אפשר לצאת ידי חובה ממקדש שנמצא בבית אחר (כשכיוון לצאת ולהוציא)?
א' כן.
ב' לא.
ג' מועיל רק בדיעבד.

חומת הדה

חתימת הספר ממאמר דרך התורה
'שמוחב כל אחד' עד כבוד שמים סוף הפתיחה

כיצד אמר הקב"ה לנאום האדומי 'כשתגיע לפרשיות מספרי לשון הרע מה אתה דורש בן?'
א' בבואה.
ב' מסתמא ע"י נביאים.
ג' מסתמא אין הכונה שהדבר נאמר לו מתש, אלא שכך היה ראוי להאמר לו, והוא יתבע על כן.

מדוע כל דור שלא נבנה בית המקדש בימיו כאילו מרוב בימיו?
א' מפני שאם היינו מתקנים עוון לשון הרע ושנאת חינם היה נבנה בית המקדש.
ב' מפני שאחרי החורבן מושלכת ענייני חובה כפולה ומכופלת לתקן מעשינו בכדי לבנות את בית המקדש.
ג' הכונה שצער החסרון שקול לצער החורבן.